

A párkapcsolati erőszak elkövetőinek 90 %-a férfi. A bántalmazás sérti a nők és gyermekek legalapvetőbb emberi jogait. Lehet, hogy a bántalmazó pillanatnyilag eléri vele a célját, és a párja azt teszi, amit ő akar, de hosszú távon rombolja kapcsolatait és életre szóló kárt okoz gyermekeinek. Kizárólag a bántalmazó felelős azért, hogy ez ne történjen meg többé.

Ha férfi vagy:
– és te is bántalmazol, ám változtatni akarsz magatartásodon,
– vagy tevékeny részt akarsz vállalni a nők és gyerekek elleni erőszak felszámolásában, a Stop-Férfierőszak Információs Vonalon, amelyet akár név nélkül is hívhatsz, erre a feladatra kiképzett férfi önkéntesek várják hívásaidat csütörtökönként 18 és 22 óra között a vezetékes telefonról mindenholnan helyi tarifával hívható 06-40-200-744-es vagy a 06-1-344-3802-es telefonszámon.

Stop-Férfierőszak Információs Vonal

www.stop-ferfioszak.hu

Stop-Férfierőszak Vonal

06-40-200-744
mindenholnan helyi
tarifával hívható

06-1-344-3802

www.stop-ferfioszak.hu

Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt

Ez a kötet négy, férfiak tollából származó írást tartalmaz, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a férfiaknak felelősségük van a nők és a gyerekek elleni erőszak területén. Johan Ehrenberg *De miért, tényleg miért járnak a férfiak prostituálthoz?* című írása felhívás a férfiakhoz, hogy szakítsanak azokkal a szexualitásra és kapcsolatokra vonatkozó nézeteikkel, amelyek lehetővé teszik a prostituáltak használatát. Michael Kaufman *A férfierőszak 7 pontja* című írásában azokat a megengedéseket, hatalmi egyenlőtlenségeket, lelki beállítódásokat, gondolkodásmódokat veszi számba, amelyekkel a társadalom támogatja a férfiakat a nők elleni erőszakban. Kuszing Gábor *Statistikai adatok a partnerbántalmazásról* című összefoglalója azt mutatja ki, hogy a partnerkapcsolaton belüli erőszakot többségében férfiak követik el nők ellen. Szil Péter *Férfiszerep, apaszerep – a hatalomtól a gondoskodásig* című tanulmánya arra mutat rá, hogy a gyerekbántalmazás forrása a patriarchátus, amely a gondoskodás helyett az uralkodás követelményét állítja a férfi- és apaszerep középpontjába.

FÉRFIERŐSZAK

SZERKESZTETTE
KUSZING GÁBOR ÉS SZIL PÉTER

FÉRFI-ERŐSZAK

Írások a nők és gyerekek elleni erőszakról

Johan Ehrenberg (1957) 1976-ban alapította az ETC nevű svéd társadalomkritikai folyóiratot, amelynek azóta is főszerkesztője (www.etc.se). 14 szépirodalmi, illetve társadalmi, gazdasági és politikai témájú könyv szerzője.

Michael Kaufman, Ph.D., a Fehér Szalag Kampány (White Ribbon Campaign) egyik alapítója, amely a nők elleni erőszak felszámolásán dolgozó férfiakat tömörítő legnagyobb kezdeményezés a világon. Hat, a nemek kapcsolatával foglalkozó könyv és számos cikk szerzője. www.michaelkaufman.com

Kuszing Gábor (1973) pszichológus, a szexuális kisebbségek és a nők egyenlőségének mozgalmában vesz részt mintegy tíz éve, 2006 óta tagja a férfiszereppel önkritikusan foglalkozó első magyarországi férficsoporthoz.

Szil Péter (1951) 1974-es külföldre távozását követően Svédországban és az USA-ban szerzett pszichoterapeutai képzettséget és kezdett el foglalkozni a férfiszerep problémáival. Jelenleg Spanyolország és Magyarország között osztja meg szakmai tevékenységét. www.szil.info

FÉRFIERŐSZAK

Írások a nők és a gyerekek elleni erőszakról

SZERKESZTETTE KUSZING GÁBOR ÉS SZIL PÉTER

A kiadvány megjelenését az Európai Unió Daphne programja támogatta.

A kiadvány tartalmáért teljes egészében a szerző és a szerkesztők a felelősek, azért és az annak felhasználásból származó következményekért az Európai Bizottság nem felel.

Habeas Corpus Munkacsoport

www.stop-ferfieroszak.hu

FÉRFIERŐSZAK

Írások a nők és a gyerekek elleni erőszakról

Szerkesztette Kuszing Gábor és Szil Péter

Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt
Budapest, 2007

Lektorálta: Tüdő Petra

© Johan Ehrenberg 2006

© Hajdu Bianka (Hungarian translation) 2006

© Michael Kaufman 1999

© Kuszing Gábor 2006

© Kuszing Gábor, Szil Péter (Hungarian translation) 2005

© Szil Péter 1997, 2000, 2006

© Tisza Andrea és Kuszing Gábor (Hungarian translation) 2006

ISBN: 978-963-87372-3-6

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Kuszing Gábor: Bevezető	7
Johan Ehrenberg: De miért, tényleg miért járnak a férfiak prostituálthoz?	11
Michael Kaufman: A férfierőszak 7 pontja	17
Kuszing Gábor: Statisztikai adatok a partnerbántalmazásról	31
Szil Péter: Férfiszerep, apaszerep - a hatalomtól a gondoskodásig	49

Bevezető

Kuszing Gábor

Ez a kötet négy írást tartalmaz, amelyek arra kívánják ráirányítani a figyelmet, hogy a férfiaknak felelősségük van a nőket és a gyerekeket sújtó erőszak elleni fellépés területén. Nyilvánvaló, hogy az erőszakot elkövető férfiaknak felelősséget kell vállalniuk a viselkedésükért, és abba kell hagyniuk az erőszakot.

Ugyanakkor a többi férfi közreműködése nélkül nagyon nehezen képzelhető el a férfierőszak felszámolása. Számos erőszakhoz nem folyamodó férfi is osztja azokat a nézeteket, amelyek leértékelik a nőket, a nők munkáját, véleményét, kapcsolatokhoz való hozzájárulását. Ezek a gondolatok nemcsak a nők hátrányos megkülönböztetését teszik lehetővé, hanem a nők elleni erőszakot is. A nők elleni családon belüli erőszak, a prostitúció, a pornográfia férfierőszak, hiszen férfiak az elkövetői. A férfi-erőszak haszonélvezői ugyanakkor nemcsak az azt elkövető férfiak, és nemcsak a fizikai erőszakot elkövető férfiak kontrollálják vagy nézik le partnerüket.

A kiadványban szereplő négy írás egyike – *Statisztikai adatok a partnerbántalmazásról* – a fizikai erőszakra vonatkozó számadatokat elemzi, és ezek segítségével mutatja ki, hogy a partnerkapcsolaton belüli erőszakot többségében férfiak követik el nők ellen. Főleg azoknak ajánlom ezt az összefoglalót, akik kételkednek benne, hogy a családon belüli erőszak mint társadalmi jelenség férfierőszak, amelynek áldozatai nők.

A többi három írás a partnerkapcsolati és általában a nők ellen megnyilvánuló férfierőszak, illetve a gyerekbántalmazás indító okait, a patriarchátus különböző vetületeit vizsgálja. Elemzik, hogy a partnerkapcsolati erőszak és a prostitúció miért tekinthető *férfierőszaknak*, miképp szolgálja a férfiak érdekeit, hogyan alapul a gyerekek elleni erőszak is a társadalom által férfiasként meghatározott értékeken és gondolkodásmódon, illetve hogyan következik abból, hogy a férfiaknak több hatalmuk van, mint a nőknek.

Ez a három tanulmány arról is szól, hogy a legtöbb férfi által elsajátított és gyakran ártalmatlannak tűnő *férfiszerep* legfőbb tartalma a nők és a gyerekek feletti uralom, vagyis a fizikai erőszakot nem alkalmazó vagy a prostituálthoz nem járó férfiak gondolkodásmódja rokon a partnerüket vagy más nőt bántalmazó férfiakéval. (Ezt a témát fejti ki bővebben a *Hétköznapi hímsovinizmus* című kiadványunk, lásd alább.) Ily módon mindhárom írás egyben felszólítás is, amelyet a profeminista (a feminista nőmozgalommal együttműködő) férfimozgalom intéz a férfiakhoz: a családon belüli erőszak és a nők és a gyerekek elleni egyéb erőszak felszámolásához minden férfinak meg kell vizsgálnia, hogyan viszonyul a nőkhöz és a gyerekekhez, illetve a felettük gyakorolt hatalomhoz.*

Johan Ehrenberg *De miért, tényleg miért járnak a férfiak prostituálthoz?* című írása felhívás a férfiakhoz, hogy szakítsanak a prostitúciót övező képmutatással. Rámutat arra, hogy miközben a legtöbb férfi alapvetően rossz dolognak tartja a prostitúciót és szégyelli, ha pornográfiát használ, a férfiak azok, akik miatt egyáltalán létezhetnek a nők elleni erőszaknak ezek a formái, mivel maguk is osztják az azokat lehetővé tevő nézeteket.

* Ha a férfiolvasó a szövegek olvasása közben kedvet kapna ehhez a munkához, felhívhatja azt az információs vonalat, amely a saját hatalmi viselkedésükhöz önkritikusan viszonyulni kívánó férfiaknak nyújt támogatást, és amelynek telefonszámát a hátsó fülön találja.

Michael Kaufman *A férfierőszak 7 pontja* című tanulmányában azokat a társadalmi megengedéseket, hatalmi egyenlőtlenségeket, lelki beállítódásokat, gondolkodásmódokat veszi számba, amelyekkel a társadalom közvetlenül vagy közvetve támogatja a férfiakat a nők elleni erőszakban. Azzal foglalkozik, hogy a társadalmi hatások hogyan képeződnek le az egyes férfi gondolkodásmódjában és lelkivilágában, és hogyan teszik lehetővé, hogy ellenségének és ne egyenrangú partnerének tekintsen egy nőt. Ezt a tanulmányt azoknak ajánljuk, akik fel szeretnék ismerni saját életükben a férfierőszakhoz vezető gondolkodásbeli és lelki folyamatokat, vagy meg szeretnék érteni, mi is történik egy olyan társadalomban, ahol a férfiak sokszor büntetlenül követhetnek el erőszakot nők ellen.

Szil Péter *Férfiszerep, apaszerep – a hatalomtól a gondoskodásig* című írása arra mutat rá, többek között a képi kultúra elemzésével, hogy a gyerekbántalmazás hogyan válik a nőket is megkötő előírássá a patriarchátusban, amely a gondoskodás helyett az uralkodás követelményét állítja a férfi- és apaszerep középpontjába. A tanulmány foglalkozik azzal is, vajon az egyenlőség irányába hat-e az „új apa” ideálja, illetve milyen irányba induljanak azok a férfiak, akik szakítani szeretnének az uralkodás hagyományával.

Összefoglalóan mindazoknak a férfiaknak és nőknek ajánljuk ezt a kiadványt, akik tenni szeretnének a nők elleni férfierőszak és férfiuralom akár enyhe formái ellen is. Haszonnal forgathatják azok a szakemberek is, akik szeretnék megérteni, hogy a gyakran egyéninek tűnő indokok mellett milyen társadalmi mozgatói vannak a partnerkapcsolati erőszaknak, hogy az egyéni szexuális problémák helyett milyen társadalmi okai vannak a prostitúció és pornográfia létezésének.

A kiadvány egy négyrészes sorozatba illeszkedik, amelyet az Európai Unió Daphne Programja keretében adott ki a Stop-Férfierőszak Projekt és a Habeas Corpus Munkacsoport. Szil Péter *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? – A családon belüli erőszak: a férfiak felelőssége* című könyve a partnerkapcsolati erőszak alapfogalmait és az akörül kialakult előítéleteket és tévhiteket tisztázza, valamint kitér arra, milyen kritériumoknak kell megfelelnie egy bántalmazó férfiakkal foglalkozó szolgáltatásnak. Luis Bonino és Szil Péter *Hétköznapi hímsovinizmus – A párkapcsolati erőszak, amit még nem nevezünk annak* címmel megjelent gyűjteményes kötete egyrészt kimerítő listáját adja azoknak a férfipraktikáknak, amelyekkel az egyébként erőszakosnak nem tekintett férfiak fenntartják hatalmukat a partnerük fölött, másrészt irodalmi elemzéssel mutatja meg, hogyan hagyományozódnak a nők helyére és a férfiak uralmára vonatkozó előírások és engedélyek nemzedékről nemzedékre. Gerd Johnsson-Latham *Patriarchális erőszak* című írása kiterjeszti a többi kiadványban megtalálható feminista elemzést a leszbikusok, meleg, biszexuálisok és transzneműek ellen és a becsület nevében elkövetett erőszakra is, amikor ennek forrásaként is a patriarchátust azonosítja. A kiadvány Svédország példáján keresztül azt is bemutatja, mennyi mindent tehet egy állam, ha valóban elkötelezett a nők, a gyerekek és a szexuális kisebbségek elleni erőszak és diszkrimináció felszámolása mellett.

De miért, tényleg miért járnak a férfiak prostituálthoz?*

Olvasmány férfiaknak

Johan Ehrenberg

NEKÜNK, FÉRFIAKNAK VAN EGY NAGY PROBLÉMÁNK. Rág minket, megijeszt és felzaklat. Dühösek és agresszívek leszünk, ha valaki szóba hozza. Sokunk úgy tesz, mintha nem is létezne. Legtöbben szégyelljük, mások arra hivatkoznak, ilyen a férfitemészet – semmit sem tehetünk ellene. Ilyenek vagyunk. A vitának vége.

Természetesen a férfiak szexualitásáról beszélek. Egy barátom ezt a definíciót adta rá: „üríteni a tárat bárkibe, aki éppen kéznél van”. Erről szól a pornográfia, a prostitúció és a szexizmus. Abszurd beállításai a szexnek, mintha valamiféle automatikus, mechanikus dolog lenne, olyasvalami, amire az embernek képesnek kell lennie. Néha a vita olyannyira elfajul, hogy Jog-nak tekintik. Jognak arra, hogy ürítsük a tárat bárkibe, aki éppen kéznél van.

Nem igazi férfi az, akit nem izgatnak fel automatikusan a nagy cicik, a fétisek, a fenekek stb. Kicsit undorítanak a képre-gényekben kilógó nyelvvel ábrázolt férfiak, tudod, a tipikus fel-izgult férfiak ábrázolásai? Ha egy homofóbot kérdezel, szerintem a meleg férfiak nem is igazi férfiak, mert nem izgulnak fel a miniszoknyás nőktől.

* Eredetileg megjelent az ETC című svéd lapnak a 2006-os foci-vb alatti prostitúcióval foglalkozó, "Élvezd a játékot, de ne légy disznó!" című különszámában. Johan Ehrenberg (2006) But Why, Why, Why Do Men Visit Prostitutes? A text addressed to male readers. *ETC. Enjoy the Game but Don't Be a Pig!* http://etc.se/file_download/9 (Magyar fordítás: Kuszing Gábor és Tisza Andrea.)

Dühít, amikor a nők azt mondják, hogy „mindenki tudja, milyenek a férfiak”? Úgy érzed, hiteled vesztetted?

A baj az, hogy igazuk van. Mindannyian tudjuk, hogy a férfi hülye, szexéhes barom – hogy ez a férfiszexualitás lényege.

Szexuális robot. Mindig képes és hajlandó a szexre és akarja azt.

Úrítani a tárat bárkibe. Vagy bármibe. A mechanikusra vagy a személytelenre gerjedni, mert a nők tárgyasításának az az egyetlen célja, hogy a nőket árucikké változtassuk, valamivé, amit megvehetünk. Nem a személy izgat fel, hanem a test, a tárgy, a dolog. A prostitúció és a szexizmus ellenzése minderről szól. Kérlek, segíts, hogy hátrahagyhassuk ezt az énképet, ezt a fajta férfiszexualitást.

A férfiak nehezen beszélgetnek a szexről. Minden férfinak van egy védett „titka” – olyan gondolatok, amelyeket szégyellünk, gondolatok, amelyeket nem vagyunk hajlandóak elfogadni vagy megérteni. Ennek a szégyennek és bizonytalanságnak a kibeszélésével szélesre tárnánk magunkat, és minden férfi tudja, hogy ez veszélyes. Még teljesen meztelenek sem merünk lenni annak a jelenlétében, akiről azt mondjuk, hogy szeretjük.

„Nem szabad mindent kiadnunk magunkról.” Miért ne?

A legtragikusabb az a védekezésünk, hogy MIND ugyanolyanok vagyunk. Arra kérjük a nőket: „kérlek, mondd, hogy olyan vagy, mint én”, és a nők, akik szeretik a férfit, azt mondják „persze, így van”.

De nincs így.

Nem a nők hozták létre a prostitúciós ipart, nem a nők fogyasztják a pornográfiát, nem a nők erőszakolják meg a férfiakat, és nem a nők vásárolnak szexet.

A férfiak teszik mindezt, és persze igaz, hogy ezt nem akarjuk tudomásul venni, és ezért harsogjuk, hogy a nők hibája és felelőssége. De a szexiparban lévő nők közül tizből kilenc ki akar szállni. És EGYETLEN férfi sem akarja, hogy a saját lánya prostituált legyen.

Csak becsapjuk magunkat.

AZT HISZEM, HOGY A FÉRFISZEXUALITÁSNAK meg kell változnia. Azt hiszem, hogy valójában nagy mértékben a gondolataink befolyásolják a szexet. Ha a szex csak ösztön, csak automatikus reakció, mint az evés vagy a köpés, akkor a maszturbáció lenne a szexualitás célja. De a szex a valahová tartozásra és a közelségre való vágyakozás is. Rövid vagy hosszú távon. A szexet nagyszerű dolgok elérésére lehet használni.

Szóval miért sorakozunk fel egy olyan szexualitás mögé, amely csak a kontrollról, az elérhetőségről („a házas emberek többet kefélnék”), a lenézésről, a használásról, a birtoklásról és – végeredményben – a pénzről szól? „Drágább valakit a szórakozóhelyen felszedni.” Ha ennek az így felfogott szexualitásnak a korlátain belül akarunk valódi férfiak lenni, gyűlölünk kell a vágyakozásunkat, meg kell szabadulnunk tőle, és spriccelnünk kell.

És ha a vágyakozás egy nő felé irányul – ami gyakran előfordul –, akkor az kontrollba és birtoklásba fordul. Ha nincs a kéznél birtoklásra alkalmas nő, egy nő képével helyettesítjük. Pornóval, fetisizmussal, rituálékkal. A nők számára a gyors szex az elnyomás, a kontroll és gyűlölet világából való önfelszabadítás útja lehet. Hogy birtokba vegyék saját testüket és szexualitásukat.

Nekünk férfiaknak valami egész más.

Önbántalmazás. Úrítani a tárat bárkibe, aki éppen kéznél van.

Nem, nem hiszem, hogy ez jó nekünk. Azt eredményezi, hogy megvetjük a nőket. De azok, akik megvetik a kurvákat, valójában magukat vetik meg.

Hát nem sokatmondó, hogy a kurvákhoz járó férfiak olyan becsmérően beszélnek róluk? Hogy azt kiabáljuk: „kibaszott kurva”, mikor ezek a szavak igazából a férfiak elbaszott szexualitásáról szólnak?

KÉPZELJÜK EL, AMINT EGY PSZICHOLOGUSNAK arról mesél a kliense, hogy a szexualitást mechanikus problémának tekint, amelyet úgy lehet megoldani, ha megfizet egy nőt azért, hogy az tegyen úgy, mintha jólesne neki kielégíteni őt. A pszichológus betegnek tekintené ezt a férfit, akinek zavarodott gondolatai és elképzelései vannak, akinek segítségre van szüksége, hogy a probléma mélyére tudjon ásni, és rájöjjön, valójában honnan származnak ezek a gondolatok.

Önmagában a prostituált kliense tragikus személy.

De amikor naponta több mint egymillió kliens van, és a társadalom legálisnak ismeri el, és igyekszik a kezelésére „tisztességes” iparágat létrehozni, akkor hirtelen teljesen normálisnak tűnik, amire kár több szót fecsérelni, hiszen „ősi mesterség”.

Ám a prostitúciót elfogadó társadalom beteg társadalom, függetlenül attól, hogy ez az elfogadás képmutatás (Lengyelország), passzivitás (Svédország) vagy legalizálás (Németország) eredménye-e.

SZERINTEM A PORNÓ ÉS A PROSTITÚCIÓ ebből az úgynevezett normális, ijedt férfiszexualitásból ered – a szexualitásból, amellyel te és én élünk. Mi férfiak kényelmetlennek érezzük a

kurvákról szóló beszélgetéseket, mivel mindannyian értjük valahol magunkban, mi a prostitúció. A szórakoztatásban található „normál” szexizmustól a férfimagazinokon át a pornóig és végül a prostitúcióig vezető lépések elmosódottak, és sűrű köd lepi őket.

Három férfiból kettő nem vásárol szexet kurvától. De tízből kilenc férfi fantáziál róla, vagy legalábbis arról, hogy egy nő ugyanebben a helyzetben legyen: a férfi számára elérhető tárgy legyen. Mindannyian lehetséges prostituáltkliensek vagyunk. Az egész férfisexualitás ugyanerről a fajta kontrollról és használatról szól. Szemébe nézel a szerelmednek, amikor elélvezel?

Nem, nem hiszem, hogy így kell lennie. Azt hiszem, hogy emberek vagyunk, akik képesek vagyunk arra, hogy másmilyen reakciókat és életet válasszunk. Azt hiszem, hogy ha tápláljuk azt, amitől rosszul érezzük magunkat, csak rosszabb lesz. A prostitúció elleni harc természetes és nyilvánvaló dolog. De azt hiszem, jó lenne, ha a harc arról is szólna, hogy megkérdőjeleznénk, mit jelent férfinak lenni.

Minden férfi ellenzi a nőkereskedelmet. És az mégis növekszik.

Kevés férfi ismeri be, hogy prostituálthoz jár. Akik a legalizáció mellett állnak ki, a nőket hibáztatják, vagy azt állítják, hogy még rosszabb helyzetektől akarják „megvédeni” őket. Senki sem mondja ki a nyilvánvaló igazságot – hogy a prostitúció csak azért létezik, mert a férfiak akarják.

A férfiak azt állítják, hogy MÁS férfiaknak valószínűleg szüksége van rá.

A férfiak szégyellik azt, hogy pornót fogyasztanak.

Származó alakokat csinálunk magunkból.

Szerintem mindannyian tudjuk, hogy máshogy is lehet élni,

máshogy is lehet találkozni egymással. Néha még meg is tapasztaljuk.

Egy rövid, vággyal teli, kölcsönös találkozás. Egy életre szóló. Boldogság egyenlő feltételekkel. Olyan találkozás, amelynek során egymás szemébe merünk nézni.

Nem hiszem, hogy csak üríteni akarjuk a tárat bárkibe, aki kéznél van.

Azt hiszem, meg kellene szabadulnunk a férfiszexualitásnak ettől a mechanikus nézetétől.

Te mit gondolsz?

A férfierőszak 7 pontja*

Michael Kaufman

Toronto, Kanada 1999 októbere

Egy pillanatra elkalandoztam a workshop résztvevőitől, ki, a kis konferenciahelyiség ablakain át a Himalája felé, Katmandutól északra. Ott voltam, egy workshopot vezettem, ami nagyrészt az UNICEF és az UNIFEM munkájának eredményeként jött létre, amelynek során egy évvel korábban a Dél-Ázsia minden pontjáról összejött nők és férfiak a nők és lányok elleni erőszakról beszélgettek, és ami a legfontosabb, együtt dolgoztak a megoldásokon.¹

Ahogy visszafordultam a csoportban lévő nők és férfiak felé, inkább ismerősnek mint különösnek tűntek: nők, akik hatalmas lehetőségeket ragadnak meg – és néha az életüket kockáztatják – hogy a nők és lányok elleni erőszakhullámot megállítsák. Férfiak, akik épp hogy kezdenek rátalálni a patriarchátus-ellenes hangjukra, és kezdik felfedezni, hogyan dolgozhatnak együtt a nőkkel. És kellemesen meglepett, milyen reakciókat kaptam egy sor gondolatra: addig nem voltam egészen biztos, hogy ezek nem főleg Észak- és Dél-Amerika és Európa valóságát írják-e le – vagyis nagyobbreszt európaizált kultúrákét –, vagy válaszra találnak szélesebb körben is.

Következzék tehát az elemzés veleje:

* © Michael Kaufman
1999. Eredetiben olvasható Michael Kaufman honlapján:
<http://www.michaelkaufman.com/>
(Magyar fordítás:
Kuszing Gábor és Szil Péter)

Patriarchális hatalom: az első pont

A férfiak által elkövetett egyedi erőszakos cselekedetek az általam „a férfierőszak hármának” nevezett összefüggésben zajlanak. A férfiak nők elleni erőszaka nem elszigetelve jelenik meg, hanem kapcsolódik a férfiak más férfiak ellen elkövetett erőszakához, ahhoz, ahogyan az erőszak belénk nevelt belső értéké válik, és ilyen módon a férfiak önmaguk elleni erőszakához.³

A férfiak uralta társadalmak valójában nemcsak a férfiak nők feletti hierarchiáján alapulnak, hanem bizonyos férfiak más férfiak feletti hierarchiáján is. A férfiak közti erőszak vagy erőszakkal való fenyegetés eszközével alakítják ki gyerekkortól ezt a társadalmi hierarchiát. Ennek az egyik eredménye, hogy a férfiak belső értéké teszik a beléjük nevelt erőszakot – vagy talán a patriarchális társadalom követelményei olyan biológiai ösztönöket erősítenek fel, amelyek egyébként viszonylag nyugvó vagy jóindulatú állapotban maradnának. Ez nemcsak oda vezet, hogy a fiúk és a férfiak megtanulják szelektíven használni az erőszakot, hanem – ahogy később látni fogjuk – oda is, hogy érzelmek egész köre alakul át haraggá, amely néha az önmagunk ellen irányuló erőszak formáját ölti, például a kábító-szer-használatban vagy az önpusztító viselkedésben.

A férfierőszaknak ez a hármasa – amelyben az erőszak minden egyes formája segíti a többi létrejöttét – az erőszak tápláló közegében jelenik meg: a patriarchális avagy férfiak által uralt társadalmak szervezetében és követelményei között.

Az erőszak azért tudott teret nyerni, mint az ügyek elintézésének módja, az tette természetessé, mint az emberi kapcsolatok gyakorlati mintáját, mert szerves részévé vált a legkülönbébb ideológiáknak és társadalmi struktúráknak. Egyszerűen fogal-

mazva, az emberi csoportok a társadalmi szerveződés és ideológia olyan önfenntartó formáit hozzák létre, amelyek megmagyarázzák, értelemszerűvé teszik, megindokolják és megújítják ezeket a kreált valóságokat. Az erőszak is beépül ezekbe az ideológiákba és struktúrákba azon egyszerű oknál fogva, hogy hatalmas hasznot hajt egyes csoportoknak: legelőször is az erőszak (vagy legalábbis az erőszakkal való fenyegetés) lehetővé tette, hogy férfiak (mint csoport) az előjogok egész sorával és a hatalom különböző fajtáival ruházzák fel önmagukat. Ha tényleg úgy van, hogy a társadalmi hierarchia és hatalom eredeti formái a biológiai nemen alapulnak, akkor hosszú ideje ez a mintája a hatalom és előjog összes strukturált formájának, amelyet mások a társadalmi osztály vagy bőrszín, kor, vallás, szexuális orientáció vagy testi képességek alapján gyakorolnak. Ebben az összefüggésben az erőszak vagy az azzal való fenyegetés olyan eszközzé válik, amely folyamatosan biztosítja az előjogok és a hatalmi helyzet hasznélvezetét.

Az előjogokra való jogosultság bizonyossága: a második pont

Az erőszakot elkövető férfi egyéni tapasztalata nem feltétlenül a hatalom megtartásának igénye körül forog. Nem is az a lényeg itt, hogy ő minek van tudatában. Inkább – ahogy a feminista elemzés erre visszatérően rámutatott – ez a fajta erőszak gyakran annak a férfiakban élő bizonyosságnak a logikus következménye, hogy ők jogosultak bizonyos előjogokra. Ha egy férfi megveri a feleségét, mert az nem készítette el a vacsorát időre, ezzel nemcsak az a célja, hogy ez többet ne forduljon elő, hanem azt is jelzi ezzel, hogy jogosultnak érzi magát arra, hogy ki-

szolgálják. Vagy vegyük annak a férfinak az esetét, aki szexuális erőszakot követ el egy nőn egy randin: ez arról a bizonyosságról szól, hogy ő jogosult a nemi élvezetre, akkor is, ha ez az élvezet teljesen egyoldalú. Más szóval – ahogy sok nő rámutatott – nemcsak a hatalom egyenlőtlenségei vezetnek az erőszakhoz, hanem az előjogokra való jogosultság tudatos vagy gyakran tudattalan bizonyossága.

A harmadik pont: A megengedettség

A férfierőszak, bármik legyenek is annak összetett társadalmi és pszichológiai okai, nem folytatódna, ha nem engedélyeznék azt – nyíltan vagy burkoltan – a társas élet szokásai, a jogszabályok, a jogalkalmazás és egyes vallásos tanítások. Sok országban lazák vagy hiányoznak a felelősségbántalmazást vagy szexuális bántalmazást tiltó jogszabályok. Sok más országban alig alkalmazzák a törvényeket. Megint másutt abszurd a törvénykezés, mint például azokban az országokban, ahol a nemi erőszak vádját csak akkor vizsgálják ki, ha számos férfi tanúja van, és ahol egy nő vallomását nem veszik számításba.

Mindeközben a sport és a filmművészet, az irodalom és a háború ünnepli a férfiak által elkövetett erőszakot, illetve erőszakos agressziót (amely ebben az esetben általában más férfiak ellen irányul). Nemcsak hogy megengedett az erőszak, hanem istenítik és jutalmazták is. A patriarchális társadalmak történelmi gyökere az erőszak, mint a viták és nézeteltérések megoldásának legfontosabb eszköze egyének, férfiak csoportjai, vagy később nemzetek között.

Gyakran juttatják eszembe ezt a megengedettséget azok az esetek, amikor férfiak vagy nők nem hívják ki a rendőrséget, bár

hallják, hogy a szomszédban verik a nőt vagy a gyereket. „Magánügynek” tekintik. El tudnánk képzelni, hogy valaki látja, amint egy boltot kirabolnak, és úgy dönt, hogy nem hívja a rendőrséget, mert az a rabló és a bolttulajdonos közötti magánügy?

A negyedik pont: A férfiuralom paradoxonja

Azt állítom, hogy ugyanakkor ezek a tényezők önmagukban nem szolgálnak magyarázatul arra, hogy miért olyan elterjedt a férfierőszak, vagy hogy mi az összefüggés a nők elleni férfierőszak és a férfiak közötti erőszak számos formája között. Ehhez fel kell fednünk a férfierőszak paradoxonjait, amiről másutt mint „a férfiak hatalmi helyzetének ellentmondásos voltáról” beszélek.⁴

Az, ahogyan férfiak megalkották társas és egyéni hatalmukat, paradox módon hatalmas félelem, elszigeteltség és fájdalom forrása nekünk magunknak, férfiaknak. Ha a hatalom arra épül, hogy képesek legyünk mások felett uralkodni és másokat irányítani, ha az ebből eredő „erő” gyakorlásához személyes páncélra és a többiektől való félelem okozta távolságra van szükség, ha éppen az, hogy a hatalomra és előjogokra építjük világunkat, kiűz bennünket a gyereknevelés és a táplálás világából, akkor olyan férfiakat hozunk létre, akiket saját hatalmi helyzetük nyomorít meg rengeteg módon.

Különösen így van ez, mert valójában lehetetlen kielégíteni vagy elérni a férfiasság belénk nevelt elvárásait. Könnyen lehet, hogy ez a probléma a patriarchátus velejárója, de különösen igaznak tűnik abban a korban és azokban a kultúrákban, amelyekben megdőltek a nemek közti merev határok. A férfiasság követelményei (szemben a biológiai férfimivolt egyszerű bizonyosságaival) folyamatos éberséget és munkát követelnek – kü-

lönösen a fiatal férfiatól –, hol fizikai vagy pénzügyi teljesítmény formájában, hol annak révén, hogy az emberi érzelmek és szükségletek egész sorát kell elfojtaniuk.

Azok a személyes bizonytalanságok, amelyeket az okoz, hogy nem ütik meg a férfiasság mértékét (vagy egyszerűen az ettől való félelem), elegendő ahhoz, hogy sok férfit – különösen fiatal korukban – a félelem, elszigeteltség, harag, öngyűlölet és agresszió örvényébe taszítsanak.

Ebben az érzelmi állapotban az erőszak kompenzációs eszközzé válik, a férfiúi egyensúly visszaállításának eszközévé, amelynek révén sajátmagunk és mások előtt bizonyítjuk a férfiasságunkat. Az erőszaknak ilyenén megnyilvánulása általában olyan célpont kiválasztását feltételezi, aki sérülékenyebb vagy testileg gyengébb. Lehet az gyerek, nő, vagy akár társadalmi csoport – mint a meleg férfiak, a vallási vagy társadalmi kisebbségek, bevándorlók –, bárki, aki könnyű célpontja lehet a bizonytalan férfiak haragjának, különösen mivel az ilyen csoportokat nem védi kielégítő módon a törvény. (Ezt a kompenzációs mechanizmust világosan mutatja például az, hogy a legtöbb „buziverést” fiatal férfiak csoportjai követik el életüknek abban az időszakában, amikor a legtöbb bizonytalanságot élik át azzal kapcsolatban, hogy megütik-e a férfiasság mértékét.)

Az erőszakot az teszi az egyén számára elfogadható kompenzációs mechanizmussá, hogy előzőleg széles körben elfogadottá vált, mint a nézetletérések megoldása és a hatalom, illetve irányítás eszköze. Ami pedig lehetővé teszi, az a férfiak által élvezett hatalom és előjogok: amelyek immár kódokként épülnek bele hiedelmeinkbe, gyakorlati életünkbe, a társadalmi struktúrákba és a törvényekbe.

Ily módon épül fel a férfierőszak – annak ezernyi formájában – egyszerre a férfiak hatalmából, az előjogokra való jogosultság bizonyosságából, az erőszak bizonyos fajtáinak megengedettségéből és az attól való félelemtől (amely egy szinten valóság is), hogy a férfiaknak valójában nincs hatalmuk.

De még ennél is többről van szó.

Az ötödik pont: A férfimivolt lelki páncélja

A férfierőszak annak a személyiségstruktúrának is az eredménye, amely tipikusan a másoktól való érzelmi távolságon alapul. Ahogyan azt rajtam kívül már sokan mások is felvetették, a férfimivolt lelki felépítése olyan korai gyereknevelési környezetekben alakul ki, amelyeket gyakran jellemez az apák és felnőtt férfiak távolléte – vagy legalábbis a férfiak érzelmi távolsága. Ebben az esetben a férfiasság távollétként kódolódik, és a fantázia szintjén jön létre. De még az olyan patriarchális kultúrákban is, ahol az apák jobban jelen vannak, a férfiasság az anya és a nőiesség elutasításaként kódolódik, vagyis az ápolással és a táplálással kapcsolatos tulajdonságok elutasításaként. Ahogy azt különböző feminista pszichoanalitikusok megjegyezték, ez merev énhatárokat, vagy – egy metaforával élve – erős páncélt eredményez.

Ennek az összetett és sajátos pszichológiai fejlődési folyamatnak az eredménye elsorvadt empátiás képesség (hogy át tudjuk élni, hogy mások mit éreznek) és az arra való képtelenség, hogy mások szükségleteit és érzéseit a sajátunkhoz hasonlóként tapasztaljuk meg. Így válik lehetségessé a másik személy elleni erőszak. Milyen gyakran halljuk férfiaktól, hogy „nem is fáj” a nőnek, akit megütött? Igen, kibúvót keres, de részben valóban

az lehet a probléma, hogy nem észleli az általa okozott fájdalmat. Milyen gyakran halljuk férfiaktól, hogy „valójában le akart feküdni velem”? Megint csak: lehet, hogy kibúvót keres, de meglehet, hogy annak a megnyilvánulásával is van dolgunk, hogy csökkent képességekkel rendelkezik a más emberek érzéseinek észlelése és megértése területén.

A férfiasság, mint lelki kuktafazék: a hatodik pont

Férfiasságunk sok domináns formája egy sor öntudatlan érzelmek és azok haragba való átirányításán nyugszik. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a férfiak gyakran képtelenek szavakba önteni az érzelmeiket, vagy hogy fejletlen lenne az érzelmi antennánk és empátiánk. Arról is szó van, hogy egy sor természetes érzelmek ki lett zárva és érvénytelenek lett nyilvánítva. Bár vannak kulturális különbségek, tipikus, hogy a fiúk korán megtanulják elnyomni a félelmüket és a fájdalmukat. A sportpályán azt tanítjuk a fiúknak, hogy ne vegyenek tudomást a fájdalomról. Otthon azt mondjuk a fiúknak, hogy ne sírjanak, legyenek férfiak. Egyes kultúrák férfiideálja a megpróbáltatásokat bölcs belátáson alapuló keménységgel és nyugodtsággal elviselő ember. (És – hangsúlyozom – a fiúk ezeket a dolgokat a túlélés érdekében tanulják meg: ezért fontos, hogy bár minden egyes fiút vagy férfit felelősnek tartunk a cselekedeteiért, ne őt, mint egyént okoljuk jelenlegi viselkedése eredetéért.)

Mivel emberek vagyunk, természetesen még mindig átélünk olyan eseményeket, amelyek érzelmi reakciót váltanak ki belőlünk. De az érzelmi reakciók megszokott működésmódjai – az érzelmek tényleges átélésétől az érzelmek szabadjára engedéséig – sok férfi esetében, változó mértékben, rövidre vannak zárva.

Ugyanakkor, megint csak sok férfi számára, a harag az egyetlen érzés, amely valamennyire megengedett. Az eredmény az, hogy más érzelmek egész sora terelődik a harag csatornájába. Ez természetesen nemcsak férfiakkal fordul elő (és nem is igaz minden egyes férfira), bizonyos férfiak esetében nem ritka, hogy erőszakkal reagálnak a félelemre, sértettségre, bizonytalanságra, fájdalomra, visszaütésre vagy lekicsinylésre.

Ez különösen igaz, amikor a létrejövő érzés a hatalomtól való megfosztottság érzése. Az ilyen érzés csak erősíti a férfiúi bizonytalanságot: ha a férfiség a hatalomról és az irányításról szól, akkor az, ha nincs hatalmad, azt jelenti, hogy nem vagy férfi. Megint csak: az erőszak válik annak eszközévé, hogy magad és mások előtt is ennek ellenkezőjét bizonyítsd.

A hetedik pont: Múltbeli tapasztalatok

Egyes férfiak esetében mindez a fentieknél szembeszökőbb tapasztalatokkal fonódik össze. Bárhol a világon túlfutol sok férfi nőtt fel olyan otthonban, ahol az apja verte az anyját. Úgy nőttek fel, hogy a nők elleni erőszakos viselkedést látták normának, az élet természetes velejárójának. Vannak férfiak, akik emiatt visszataszítónak találják az erőszakot, míg másoknál tanult reakciót hoz létre. Sok esetben mindkettőről szó van: férfiak, akik erőszakot használnak a nők ellen, gyakran mélyen gyűlölik önmagukat a viselkedésükért.

A „tanult reakció” kifejezés azonban majdnem túl leegyszerűsítő. Vizsgálatok kimutatták, hogy sokkal valószínűbben lesznek maguk is erőszakosak azok a fiúk és lányok, akik erőszak tanúi voltak felnövekvésük során. Az általuk gyakorolt erőszak lehet a figyelem keresésének eszköze; lehet megküzdési mecha-

nizmus, vagy szolgálhat olyan érzések kifejezésére, amelyekkel nem tudnak megküzdeni. A viselkedés ilyen mintái a gyerekkoron túl is folytatódnak: az erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozó programok legtöbb résztvevője vagy az anyja elleni erőszak tanúja volt gyerekkorában, vagy maga is erőszakot élt át.

Sok férfi múltbeli tapasztalatában az ellenük elkövetett erőszak is megtalálható. Sok kultúrában a fiúknak fele akkora valószínűséggel válnak szexuális erőszak áldozataivá, mint a lányok, miközben kétszer akkora valószínűséggel élnek át testi erőszakot. Ismételjük meg: ez nem feltétlenül vezet mindig egyforma következményekhez, és megint csak, ezek a következmények nemcsak a fiúkra jellemzőek. De egyes esetekben ezek az egyéni tapasztalatok a zavarodottság és a frusztráció mélyen ülő mintáit alakítják ki, amelyek révén a fiúk megtanulják, hogy bántani lehet valakit, akit szeretünk, és csak a dühkitörések tudnak megszabadítani a fájdalom mélyen ülő érzésétől.

És végül ott van a kicsinyes erőszak széles választéka a fiúk körében, ami egyáltalán nem tűnik kicsinyesnek, amikor kicsi az ember. A fiúk sok kultúrában a harc, a társaik által gyakorolt terror (bullying, mobbing) és a brutalitás tapasztalatával nőnek fel. A pusztta túlélés azt kívánja egyesektől, hogy fogadják el, sőt, tegyék magukévá az erőszakot, mint viselkedési normát.

Az erőszak megszüntetése

Ez az elemzés, még ilyen tömörített formában előadva is, arra utal, hogy a férfierőszak elleni fellépés világos viszonz választ követel, amely magába foglalja a következőket:

- A férfihatalom és -előjogok struktúrái elleni fellépés, azok lebontása, valamint az erőszakos cselekedetekkel

szembeni kulturális és társadalmi megengedés megszűntetése. Mivel ez az erőszak kiindulópontja, nem tudjuk megszüntetni azt, ha a nők és a férfiak nem támogatják a feminizmust és az általa indítványozott társadalmi, politikai, jogi és kulturális reformokat.

■ A férfiasság újradefiniálása, vagy, pontosabban, azoknak a társadalmi nemi szerepeken alapuló lelki és társadalmi struktúráknak a lebontása, amelyek ennek a férfiasság veszélyének teszik ki a férfiakat. A patriarchátus paradoxona abban áll, hogy az emberi lények felének, éppen azoknak, akik viszonylagos hatalmat és előjogokat élveznek, fájdalom, harag, frusztráció, elszigeteltség és félelem az osztályrésze. Magunknak okozunk kárt, ha ezt figyelmen kívül hagyjuk. Csak akkor tudjuk sikeresen megszólítani a férfiakat, ha az együttérzést, a szeretetet és a tiszteletet tesszük munkánk alapjává, és ugyanakkor világosan fellépünk a férfiasság negatív normái és azok romboló hatásai ellen. Ennek a munkának a során a profeminista férfiaknak testvérükként, nem pedig nálunk kevésbé felvilágosult vagy értékes idegenként kell megszólítaniuk a többi férfit.

■ A férfiak megszervezése és bevonása a nőkkel való együttműködésbe annak érdekében, hogy átformáljuk a társadalomnak a nemek közötti megkülönböztetésen alapuló szerveződését, különösen azokban az intézményekben, illetve kapcsolatokban, amelyekben a gyerekeket neveljük. Ehhez sokkal nagyobb hangsúlyt kell helyoznunk arra, hogy milyen fontos, hogy a férfiak tápláló és támogató emberként működjenek, és teljes mértékben bekap-

csolódjanak a gyerekek – pozitív és erőszakmentes módon való – nevelésébe.

■ Az erőszakot elkövető férfiakkal való munka oly módon, amely egyszerre kérdőjelezi meg a patriarchális előfeltevéseket és előjogokat, és szólítja meg őket tisztelettel és együttérzéssel. Nem kell megértőnek mutatkoznunk azzal kapcsolatban, amit tettek, ahhoz, hogy empatikusak legyünk, és elborzasszanak azok a tényezők, amelyek egy kisfiúból olyan felnőtt férfit

faragtak, aki néha rettenetes dolgokat tesz. Ezen a tiszteleten keresztül ezek a férfiak olyan térre találnak, amelyben konfrontálni képesek magukat és egymást. Másikülönben a megszólításukra tett kísérlet csak a férfiúi bizonytalanságaikat fogja táplálni, amelyet hagyományosan erőszakkal kompenzáltak.

■ Világos nevelési tevékenységek, amilyen például a White Ribbon Campaign (fehérszalag kampány), amelynek során férfiak és fiúk szembesülnek önmagukkal és más férfiakkal az erőszak minden fajtájának megszüntetése érdekében.⁴ Pozitív kihívás a férfiak számára, hogy kinyilvánítsuk a világban a nők, fiúk, lányok és más férfiak iránt érzett szeretetünket és együttérzésünket.

Köszönet mindazoknak, akikkel megvitathattam az ebben a szövegben fellelhető több gondolatomat: Jean Bernardnak, Ruth Finney Haywardnak, Dale Hurstnek, Michael Kimmelnek, kollégáimnak a White Ribbon Campaignben, és annak a nőnek a norvégiai tromsöi Woman's World '99-en, aki nem adta meg a nevét, de aki ezen esszé egy korábbi változatának a megvitatásakor azt javasolta, hogy érdemes világosan külön pontként felhívni a figyelmet a „megengedettségre”. Ennek a tanulmány-nak egy korábbi változata megjelent az International Association for Studies of Men magazinjának különszámában, v.6, n.2 (June 1999) <<http://www.ifi.uio.no/~eivindr/iasom>>.

Jegyzetek

¹ Ezt a workshopot a Save the Children (UK) szervezte. Az utazási költségeket a Development Services International of Canada állta. Az 1998-as katmandui workshop beszélgetései Ruth Finney Hayward *Breaking the Earthenware Jar* (várhatóan 2000-ben megjelenő) könyvében találhatók. Ruth volt az a nő, aki a katmandui találkozókat kezdeményezte.

² Michael Kaufman: *The Construction of Masculinity and the Triad of Men's Violence*. In *Gender Violence: Interdisciplinary Perspectives*, edited by Jessica Schiffman and Laura L O'Toole. New York University Press, 1996. and in *Men's Lives*, (Fourth edition), edited by Michael S. Kimmel and Michael A. Messner. New York: MacMillan Publishing Company, 1997. (Also in second and third edition)

Németül: *Die Konstruktion von Männlichkeit und die Triade männlicher Gewalt*. In *Kritische Männerforschung: Neue Ansätze in der Geschlechtertheorie*, edited by BauSteineMänner. Berlin: Argument-Sonderband, 1996.

Spanyolul: *Hombres: Poder, Placer, y Cambio* (Santo Domingo: CIPAF, 1989.)

³ Michael Kaufman: *Men, Feminism, and Men's Contradictory Experiences of Power*. <http://www.michaelkaufman.com/articles/pdf/men_feminism.pdf>

Statisztikai adatok a partnerbántalmazásról

**Milyen statisztikai adatok támasztják alá,
hogy elsősorban férfiak a partnerbántalmazás
elkövetői és nők az áldozataik?**

Kuszing Gábor

Összefoglaló

Ez az írás azokat a különböző típusú statisztikai adatokat tekinti át, amelyekből arra lehet következtetni, hogy a partnerkapcsolaton belüli erőszak áldozatai és elkövetői között milyen arányban vannak férfiak és nők. Az adatok három fajtáját azonosítom: a humán szolgáltatóktól, a reprezentatív felmérésekből és a bűnügyi statisztikákból származó adatokat. Áttekintem az egyes adatfajtákból kiolvasható arányokat, értékelem azokat a módszereket, amelyekkel az adatokat nyerték, és ezen keresztül az adatok megbízhatóságát. Az adatok alapján végül arra a következtetésre jutok, hogy az adatok összességükben a férfi elkövetők és a női áldozatok többségét támasztják alá a partnerbántalmazás területén. Végül azzal foglalkozom, hogy ennek az ismeretnek milyen következményei vannak a partnerkapcsolaton belüli erőszak megfékezését célzó beavatkozások tervezésekor.

Bevezető

A családon belüli erőszakról Magyarországon folyó közbeszéd a közelmúltig nem vonta kétségbe, hogy a családon belüli erőszak

elkövetői többségükben férfiak, áldozatai többségükben nők. Azonban 2005-ben több olyan híradás és publikáció is napvilágot látott, amely megkérdőjelezni látszik ezt az általánosan bevett nézetet. Ezért érdemes lehet áttekinteni a témával foglalkozó szakirodalmat, főleg azokat a kutatásokat, amelyekből a férfiakat és a nőket közvetlenül összehasonlító adatok nyerhetők.

A partnerkapcsolati erőszak visszaszorítását célzó pszichológiai, szociálpolitikai és jogi beavatkozások szempontjából is fontos lehet, hogy tisztán lássunk ebben a kérdésben. Ha tényleg úgy van, ahogy néhány publikáció sugallja, hogy a nők és a férfiak egyenlő mértékig agresszívak, akkor általában lehet a családban előforduló agresszió visszaszorításán dolgozni. Ekkor az intim partnerek egymás elleni erőszaka alapján véve nem tér el más erőszakos bűncselekményektől. Ha azonban igaz az, hogy a partnerkapcsolatokon belül tipikusan a férfiak erőszakosak a nőkkel, semmint fordítva, akkor lehetséges, hogy azoknak van igaza, akik a partnerkapcsolaton belüli erőszakot a társadalomban a férfiak és nők között meglévő esélyegyenlőtlenség kapcsolaton belüli leképeződésének tartják. Ekkor a partnerkapcsolati erőszak felszámolásához nem elég általában az emberek erőszakosságát csökkenteni, hanem szükség van a nők érdekérvényesítő képességének erősítésére, egyenlő esélyeik biztosítására és arra, hogy a férfiak lemondjanak a nekik nem járó előjogokról.

A rendelkezésre álló adatok fajtái

Nagy általánosságban három fajta statisztikai adat áll rendelkezésre arról, hogy az intim kapcsolaton belül elkövetett bántalmazás elkövetői és áldozatai milyen arányban férfiak és nők:

- a bántalmazottak és bántalmazók számára indított szolgáltatások igénybevevőinek statisztikái;
- az intim partner elleni erőszakról szóló reprezentatív felmérések; és
- a bántalmazásról és erőszakos bűncselekményekről szóló bűnügyi statisztikák.

Ezek az adatok első pillantásra gyakran ellentétben állnak egymással. A szolgáltatások adatai alapján egyértelműnek tűnik, hogy a bántalmazók férfiak, a bántalmazottak pedig nők. A reprezentatív felmérések sokszor azt mutatják, hogy a férfiak és nők egyenlő mértékben bántalmaznak vagy lesznek áldozatok. A bűnügyi statisztikák megint egyértelműen azt mutatják, hogy több férfi követ el erőszakos bűncselekményt a partnere ellen, mint nő. Ahhoz, hogy ezt az ellentmondást tisztázzuk, ezt a három fajta adatot elemezzük ebben az összefoglalóban.

Szolgáltatóktól származó adatok

A bántalmazóknak és bántalmazottaknak nyújtott szolgáltatásokból származó statisztikák szerint a bántalmazottak túlnyomó többsége nő, a bántalmazók túlnyomó többsége férfi. Magyarországon és a világon másutt is 95%-ban nők fordulnak az ilyen szolgáltatásokhoz.

Ezeket az adatokat a következő okok miatt szokták kritizálni:

- A bántalmazottaknak nyújtott szolgáltatásokat legtöbbször eleve nők számára reklámozzák, nem csoda hát, hogy a bántalmazott férfiak nem élnek ezekkel a lehetőségekkel;

- A bántalmazóknak nyújtott szolgáltatásokat viszont bántalmazó férfiaknak hirdetik, ha tehát vannak is bántalmazó nők, azok nem fordulnak ezekhez;
- A bántalmazott férfiakra sokkal nagyobb társadalmi nyomás nehezedik, mint a nőkre, hogy eltitkolják áldozattá válásuk tényét, hiszen egy a felesége által bántalmazott férfi köznevetség tárgyává válhat. Ezért a bántalmazó férfiak nem jelentik, ha őket bántalmazzák, és nem fordulnak a bántalmazottakat ellátó szolgálatokhoz.

Valószínű, hogy a bántalmazott férfiak számára tényleg nehezebb a bántalmazottak vagy egyenesen bántalmazott nők részére kialakított szolgáltatásokat igénybe venni, mintha egy ilyen szolgáltatást férfiaknak és nőknek is hirdetnének. Ezzel az elmélettel meg lehet magyarázni a szolgáltatókhoz forduló férfiak és nők számának különbségét, de ez csak elmélet, amíg azt más tényekkel alá nem támasztják. Ezzel versengő elképzelés, hogy tényleg nagyon kis arányban vannak a bántalmazott férfiak. Ahhoz, hogy dönteni tudjunk ezek között az elméletek között, érdemes megvizsgálni az egyéb statisztikákból származó adatokat.

Magyar adatok

A magyar szolgáltatóktól származó adatok is egyértelműen a női áldozatok többségét mutatják, de ezekkel szemben is felhozhatók a fenti ellenvetések. Magyarországon a NANE Egyesület (Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület) foglalkozik bántalmazott nőknek és gyerekeknek nyújtott telefonos lelki segéllyel, illetve az OKIT-nál (Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat) jelentkezhetnek általában bántalma-

zott személyek – férfiak és nők is. A NANE-t a 2004 szeptemberre és 2005 májusa közötti adatok szerint havonta átlagosan 50 bántalmazott nő (94%) és 3 bántalmazott férfi (6%) hívta.¹ Ez összhangban van azzal az elképzeléssel, hogy a bántalmazottak többségükben nők, de azzal is magyarázható, hogy talán csak azért vannak ilyen kevesen a férfi hívók, mert a NANE nők és gyerekek számára hirdeti a szolgáltatást.

Reprezentatív felmérések

A reprezentatív felmérések olyan nagy mintán végzett felmérések, amelyek a felmérés tervezőinek szándékai szerint jól képviselik (reprezentálják) egy ország vagy más közösség teljes lakosságát. A különböző nemű, korú, iskolai végzettségű, lakóhelyen lakó, etnikai csoportokhoz tartozó emberek adatait a felmérés után arányosítják az ezeknek a csoportoknak a társadalomban található számához.

A reprezentatív kutatások gyakran arra az eredményre jutnak, hogy a partnerbántalmazást egyenlő gyakorisággal követik el és szenvedik el a férfiak és a nők. Az első ilyen kutatásokat a 70-es években végezték Amerikában, és azóta is hasonló eredményekre jutnak a hetvenes évek módszertanával készülő kutatások. Például egy 1999-ben végzett, de a hetvenes években kidolgozott módszertant használó új-zélandi kutatásban a nők 27 %-a és a férfiaknak 34 %-a mondta, hogy volt olyan, hogy partnere bántotta. Ugyanebben a vizsgálatban a nők 37 %-a, míg a férfiak 22 %-a ismerte be, hogy ő is bántotta partnerét².

Ezekkel a kutatásokkal szemben azonban azt a kritikát lehet megfogalmazni, hogy kiragadják kontextusukból az erőszakos cselekedeteket. Általában csak annyit kérdeznek – ahogyan az új-zé-

landi kutatás is –, hogy hányszor volt olyan, hogy a nő vagy a férfi megütötte, megrúgta, késsel támadta a partnerét. Ezekre a kérdésekre a férfiak és nők közel egyenlő számú eseményt sorolnak fel.

Bántás és bántalmazás

A partnerkapcsolati bántalmazás azonban nem abban nyilvánul meg, hogy ki hányszor ütött már életében, vagy kit hányszor ütöttek. Fontos különbséget tenni a bántás és a bántalmazás között. A bántás egyszeri, mindkét fél elköveti, nem tér vissza ciklikusan, intenzitása általában csökken vagy állandó egy kapcsolaton belül. Ezzel szemben a bántalmazás többszöri, általában csak az egyik fél követi el, míg a másik retteg, az erőszakos epizódokat nyugodt időszakokkal követő ciklusokban visszatér, és intenzitása akár a halálos kimenetelű bűncselekményig fokozódhat. Fontos különbség a bántás és bántalmazás között a támadó motívációja is: míg a bántásnak oka lehet például az önvédelem vagy az, hogy az illető fellázad a kiszolgáltatott helyzete ellen, a bántalmazás a másik személy irányítását célozza. A bántás és bántalmazás közötti különbségeket az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat <i>A bántás és a bántalmazás különbsége</i>	
Bántás	Bántalmazás
Egyszeri	Visszatérő
Intenzitása egyenletes vagy csökkenő	Intenzitása növekszik a kapcsolaton belül
Mindkét fél elköveti	Tipikusan csak az egyik fél követi el
Egyik fél sem retteg a másiktól	Az egyik fél retteg, a másik haragszik
Esetleges	Ciklikusan visszatér
Oka többféle	Célja az irányítás

A reprezentatív felmérések tehát valójában leggyakrabban arra kérdeznek rá, hogy az illetőt bántották-e már, vagy ő bántotta-e már partnerét valaha. Ha hasonló kutatásokban azt kérdik, hogy ismétlődően bántották-e az illetőt, és hogy félt-e, vagy megsérült-e a bántalmazás következtében, akkor kiderül, hogy a nőket partnerük többször is megveri, ők azok, akik félnek eközben, és ők sérülnek meg. Férfiak tehát azok az elkövetők, akik visszatérően verik, rettegésben tartják, és sérülést okoznak a női partnerüknek. Például egy a skót rendőrség által megrendelt 2002-es kutatás eredménye az volt, hogy bár a férfiak és a nők azonos arányban számolnak be arról, hogy a partnerük megütötte, megrúgta vagy fenyegette őket, mindeközben a nők jobban félnek, több sérülést szenvednek el, és többször bántja őket visszatérően ugyanaz a partner, mint a férfiakat.³

A konfliktuskezelés-skála (CTS)

Az Egyesült Államokban számos reprezentatív kutatást végeztek a Conflict Tactics Scales (CTS – magyarul: a konfliktuskezelési stratégiák skálája) nevű kérdőívvel, amelyet az 1970-es években Murray Straus dolgozott ki. A CTS-kérdőívet szóban (általában telefonon) kérdezik le a válaszadótól, és azt méri fel, hogy a válaszadó hányszor, milyen fajta agresszív cselekedeteket hajtott végre a partnerével szemben valamilyen konfliktus során.⁴ Mivel a CTS használata nemzetközileg is igen elterjedt, és a magyar irodalomban is egyre inkább hivatkoznak ezekre a kutatásokra, érdemes áttekinteni az ezzel a mérőeszközzel elért eredményeket.

A CTS-szel végzett reprezentatív kutatások általában arra az eredményre jutnak, hogy a nők és férfiak közel azonos arány-

ban követnek el erőszakot. Például Suzanne Steinmetz egyik 1975-ös felmérésében a férfiak és a nők is 12%-ban válaszolták, hogy az elmúlt egy év során használtak fizikai erőszakot a partnerük ellen.⁵ Tekintsük át, hogy miért nem lehet ezeket az eredményeket névértékükön venni.

Kiragadja az erőszakot a kontextusából

A CTS-szel végzett kutatásokról is elmondható, hogy nem kontextusában értik meg az erőszakot. Nem firtatja a kérdőív a támadó motivációját. Más kutatásokból, amelyek rákérdeznek a támadó motivációjára, ismert, hogy a nők elsősorban önvédelemből, a férfiak pedig azért használják az erőszakot, hogy női partnerüket irányítsák.⁶ Mivel a CTS erre nem kérdez rá, összemossa a nők önvédelmét a bántalmazó férfiak partnerük irányítása érdekében elkövetett erőszakával.

Konfliktuskezelésként tekint az erőszakra

Amikor a CTS-t felveszik, az interjú felvevője arra kéri a válaszadót, hogy gondoljon a párja és közte fennálló konfliktusokra, és arra válaszoljon, ezek kapcsán hányszor kiabált, ütötte meg, rúgta meg partnerét. A bántalmazó az erőszakot azonban gyakran nem valamilyen konfliktus kapcsán követi el. Elképzelhető, hogy a bántalmazók, amikor a CTS-re válaszolnak, nem gondolnak azokra az esetekre, amikor egyszerűen dühkitörést produkálnak, vagy amikor a bántalmazás már odáig fajult, hogy a bántalmazónak nem is kell veszekednie a partnerével, hogy az akaratát érvényesítse. Mivel ilyenkor „konfliktus” sincs, ezek az esetek nem kerülnek bele a CTS-szel végzett felmérésekbe.

Nem kérdez rá a sérülésre

Különbség van aközött, hogy valaki ellők valakit az útból, és aközött, hogy lelők valakit a lépcsőn. A másodikba akár bele is lehet halni. A CTS nem tesz különbséget ezek között az események között. Holott a férfiak általában nagyobb sérülést okoznak a női partnerüknek, mint az nekik – már csak fizikai erőfő-lényük folytán is. A nagyobb sérülés pedig nagyon is fontos mutatója a nemek közötti egyenlőtlenségnek, hiszen minél erősebb sérülést okoz egy támadás, annál inkább alkalmas arra, hogy a férfi megfélemlítse a nőt, és kiépítse hatalmát.

Nem kérdez rá a nemi erőszakra

A CTS eredeti formájában egyáltalán nem kérdez rá a nemi erőszakra. Ezért teljesen kimarad belőle az intim partnerek ellen szinte kizárólag férfiak által elkövetett erőszak egyik legsúlyosabb fajtája.

A CTS-t ért kritikák fényében annak megalkotói, Straus és Gelles átdolgozta az eredeti CTS-t, és kiegészítette a sérülésre és a nemi erőszakra vonatkozó kérdésekkel.⁷ Ugyanakkor a CTS2 sem kérdez rá a támadás motivációjára, és továbbra is csak a konfliktusok során felmerülő erőszakkal foglalkozik. Gelles maga is úgy nyilatkozott, hogy:

1985-ös [CTS-szel végzett] kutatási eredményeimet úgy idézik – és torzítják el – hogy az bizonyítsa a férfiak elleni erőszakot. [...] Igaz az az állítás, hogy a nők és férfiak durván egyenlő számban ütik meg egymást, azonban nem szabad ezt önmagában idézni anélkül, hogy megemlítenénk, hogy (a) a nők a férfiaknál hétszer nagyobb arányban szenvednek komoly sérülést,

és (b) a nőket majdnem kétszer olyan gyakran öli meg a partnerük, mint a férfiakat. [...] Az esetek többségében a nők a fizikai vagy pszichológiai provokációra vagy fenyegetésre reagálnak.⁸

Magyar adatok

A mai napig nem készült olyan reprezentatív felmérés Magyarországon, amely felmérte volna a férfiak és a nők által elkövetett bántalmazást is. Az egyetlen családon belüli erőszakról készült reprezentatív felmérés kifejezetten a nők ellen elkövetett erőszakot mérte fel,⁹ ezért nem alkalmas annak megállapítására, hogy vajon a nők vagy a férfiak bántalmazzák-e partnerüket nagyobb arányban.

Következtetés

A reprezentatív felmérésekből származó adatok tehát egyrészt felhívják a figyelmet arra, hogy a nők is bántják a férfiakat. De ha megfelelő módszertani körülményekkel készülnek, egyben azt is mutatják, hogy a nők jobban félnek, többször lesznek visszatérő és szisztematikus bántalmazás áldozatai, nagyobb sérüléseket szenvednek, és ha ők agresszívak, inkább önvédelemből cselekszenek, szemben a férfiakkal. Ez arra enged következtetni, hogy a családban a férfiak azok, akik visszatérően terrorizálják a nőket, és akik nem önvédelemből, hanem partnerük kontrollálására és elnyomására használják az erőszakot.

Bűnügyi statisztikák

Leggyakrabban az olvasható ki a bűnügyi statisztikákból, hogy a nők ellen gyakrabban követnek el közeli hozzátartozóik akár milyen – nemcsak partnerkapcsolaton belüli, hanem távolabbi rokonok vagy gyerekek elleni – erőszakot, mint férfiak ellen. Ez alátámasztja, hogy a partnerbántalmazás áldozatai is elsősorban nők, elkövetői férfiak. Ezt mutatják például az 1987 és 1991 közötti összesített amerikai bűnügyi statisztikák, amelyeket a 2. táblázat mutat be.

2. táblázat Személyek ellen elkövetett erőszakos bűncselekmények 1000 főre eső éves száma az USA-ban 1987 és 1991 között az áldozat és elkövető kapcsolata és nemek szerint		
Az áldozat és az elkövető kapcsolata	Az áldozat neme	
	Nő	Férfi
Partner	5,0	0,5
Más rokon	1,0	0,7
Ismerős	8,0	13,0
Ismeretlen	5,0	12,0

Forrás: az Egyesült Államok Igazságügyi Statisztikai Hivatala¹⁰

Amint a statisztikából látszik, sokkal több nő ellen követ el erőszakot a partnere, mint férfi ellen (1. sor). Még az egyéb rokonok is gyakrabban szerepelnek a nők támadói között, mint a férfiak támadói között (2. sor). A férfiakat tipikusan távolabbi ismerősök és ismeretlenek támadják meg (3–4. sor), bár kis számban előfordul, hogy női partnerük támadja meg őket (1. sor). Ezek az adatok tehát azt támasztják alá, hogy az intim partnere-

rek elleni erőszak elkövetői férfiak, áldozatai nők. Hasonló adatokat találhatunk számos ország bűnügyi statisztikájában, például Lengyelországban egy 2005-ös összesítés szerint a családon belüli erőszak áldozatainak 95%-a nő vagy gyerek¹¹, és ugyanez derül ki a szlovák rendőrségi statisztikákból is.¹²

Magyar adatok

Egyelőre nem állnak rendelkezésre olyan megbízható publikációk, amelyek a bűnügyi statisztikákból vonnak le következtetéseket a partnerbántalmazás férfi és női elkövetőinek arányára.

Ugyanakkor nemrégiben olyan hír látott napvilágot Magyarországon, hogy az Országos Kriminológiai Intézet által feldolgozott bűnügyi statisztikák szerint a családon belüli erőszak halálos áldozatainak 2/3-a férfi.¹³ A hírt sokan úgy értelmezték, hogy az egyben azt is jelenti, hogy a családon belüli emberölések elkövetőinek 2/3-a nő. Azonban az OKRI-nál végzett kutatást ismertető egyik kiadvány szerint ezek az adatok nemcsak a partner által elkövetett erőszakra vonatkoznak, hanem a bármely családtag által elkövetett halállal végződő erőszakra.¹⁴ Igaz lehet, hogy a férfiak gyakrabban lesznek gyilkosság áldozatai a családon belül (akárcsak a családon kívül), mint a nők, de az elkövetők között is a férfiak vannak többségben (akárcsak a családon kívül elkövetett bűncselekmények esetében). Ezért ez a hír nem támasztja alá, hogy a partnerkapcsolati erőszak elkövetői között több nő lenne, mint férfi.

Sőt, az OKRI kutatási adatai azt támasztják alá, hogy a partnerbántalmazást elsősorban férfiak követik el nők ellen. 1997 és 2000 között évente átlagosan 2700 olyan bűncselekmény került bele a statisztikába, amelyet férfi követett el a partnere vagy

volt partnere ellen, míg csak 478 olyan bűncselekmény, amelyet nők követtek el férfi partnerük vagy volt partnerük ellen.¹⁵ Ezek az adatok ugyan a partnerek ellen elkövetett mindenféle bűncselekményre vonatkoznak, nem csak az erőszakos bűncselekményekre, de nincs okunk feltételezni, hogy az erőszakos bűncselekmények – és így a partnerbántalmazás – területén más lenne a helyzet.

Hozzátehetjük, hogy ezek a magyar adatok nem nyújtanak teljesen pontos képet a partnerbántalmazásról. A Habeas Corpus Munkacsoport jogsegély-szolgálatának tapasztalatai szerint gyakran a nők feljelentést sem mernek tenni, mert tudják, hogy a rendőrség nem vagy nem megfelelő módon reagál az ilyen esetekben, és a bántalmazó utólag megtorolná az erőszakot. Ha szünetlik is feljelentés, a rendőrség vagy az ügyészség igen kevés nő ellen elkövetett partnerbántalmazási esetben indít végül nyomozást. Ezért a nők ellen elkövetett bűncselekmények valószínűleg kisebb eséllyel kerültek bele az OKRI által áttekintett rendőrségi és ügyészségi statisztikákba, mint a férfiak kárára elkövetettek. Azonban még így is az látszik ezekből a számokból, hogy a férfiak a családon belül is erőszakosabbak, mint a nők.

Következtetés

A bűnügyi statisztikák egyértelműen azt mutatják, hogy az intim partnerek ellen elkövetett bűncselekmények elkövetői többségükben férfiak, áldozataik többségükben nők.

Végkövetkeztetések

A partnerkapcsolati erőszakra vonatkozó adatok három forrását tekintettük át. A szolgáltatóktól származó adatok egyértelműen

azt mutatják, hogy az a tipikus, hogy a nőket férfi partnerük bántalmazza, és nem fordítva. Ennél megbízhatóbbak a reprezentatív felmérésekből származó adatok, amelyek megfelelő módszertani körültekintéssel begyűjtve szintén azt mutatják, hogy a férfiak bántalmazzák női partnerüket. A bűnügyi statisztikák szerint pedig az intim partnerek ellen elkövetett nemcsak erőszakos, hanem mindenféle bűncselekmények elkövetői többségükben férfiak, amiből arra következtethetünk, hogy a partnerkapcsolati *erőszak* területén sincs ez máshogy. Az adatok tehát azt támasztják alá, hogy sokkal több férfi bántalmazza a partnerét, mint nő.

Megbeszélés

Mivel a partnerkapcsolati erőszak áldozatai elsősorban nők, elkövetői elsősorban férfiak, ez egész más beavatkozásokat tesz szükségessé, mintha a két nem egyenlő mértékben lenne erőszakos.

Ha a két nem egyenlő mértékben agresszív egy kapcsolaton belül, talán eredményre vezethet, ha például a férfi és a nő leül egy közvetítő jelenlétében, és megbeszéli, hogy milyen nem agresszív módjai vannak a konfliktusok rendezésének. Ha azonban csak az egyik fél bántalmazza a másikat, és a bántalmazás hosszú folyamata során megtöri a másik önérvényesítési képességét, az áldozat egy ilyen „békés” megbeszélés során sem fogja saját érdekeit képviselni, mert félni fog a retorziótól. Ha úgy gondoljuk, hogy a partnerbántalmazás nem egyenlő felek harca, hanem tipikusan a nőt bántalmazza a férfi, akkor a nőnek külön támogatásra lesz szüksége bármilyen olyan folyamatban, amikor fel akar lépni a bántalmazóval szemben. Ha a bántalmazás áldozata tényleg csak az egyik fél, elsősorban arra lesz szüksége

ge, hogy biztonságba kerüljön az elkövetőtől. Semmilyen olyan pszichoterápiás vagy szociális beavatkozás nem lesz hatékony, amely első lépésként nem a biztonság megteremtését célozza.¹⁶

Ha a két nem egyenlő mértékben lenne agresszív, nem lenne talán sem célravezető, igazságos pedig biztos nem, ha az egyik felet eltávolítanák a partnerek közös otthonából. Ha azonban úgy gondoljuk, hogy a partnerbántalmazást visszatérően az egyik fél követi el a másik ellen, és azzal a céllal, hogy hatalmát kiépítse, akkor hatékony és igazságos lehet ezt a felet a közös lakásból eltávolítani. Ezt a megoldást nevezik távoltartásnak, amelynek az a célja, hogy azzal szavatolja az áldozat biztonságát, hogy az azonosíthatóan erőszakos felet a rendőrség – átmeneti intézkedésként, de azonnal – eltávolítja az áldozat környezetéből. Azokban az országokban, ahol jól működik, számos más intézkedéssel egészül ki a távoltartás: szociális munkás keresi fel a bántalmazott nőt, támogatják a bántalmazott nőt a feljelentés elkészítésében, a bántalmazott nők önszervező csoportban vesznek részt, illetve pszichoterápiás segítséget kapnak. A bántalmazó számára pedig rendelkezésre állnak a bántalmazók kezelésével foglalkozó programok, amelyek segítik a bántalmazás miatti felelősség vállalásában és a viselkedés megváltoztatásában.

Ezek a kiegészítő intézkedések azonban teljességgel hiányoznak Magyarországon 2006 végén, és maga a távoltartás is inkább megcsúfolása az eredeti koncepciónak, mint felelős megvalósítása a magyar környezetben. Ha azt gondoljuk az itt felvonultatott adatok és elemzés alapján, hogy a partnerkapcsolati erőszak során a férfiak a visszatérő erőszakkal fokozatosan kiépítik a hatalmukat, és a nők elveszítik az önértékesítő képességüket, cinikus azt várni a nőtől, hogy feljelentést tegyen a

távoltartás kezdete előtt. Eredetileg a távoltartásnak pont az a lényege, hogy az erőszak közvetlen fenyegetéséből kiszabadult nő például feljelentést tudjon tenni. Magyarországon azonban a távoltartáshoz a nőnek először feljelentést kell tennie, és nincs olyan speciális intézményrendszer, amely őt ebben támogatná. A magyar szabályozás tehát nem veszi figyelembe a partnerkapcsolati erőszaknak azt a sajátosságát, hogy nem egyenlő felek harcáról van szó, hanem arról, hogy az egyik fél visszatérően megfélemlíti a másikat.

Az itt tárgyalt statisztikai adatok tehát azért fontosak, mert iránytűként szolgálhatnak akkor, amikor a partnerbántalmazással kapcsolatos pszichológiai-szociális, illetve jogi beavatkozásokról gondolkodunk. Azt mutatják, hogy olyan beavatkozásokra van szükség, amelyek reagálnak arra, hogy a bántalmazók nagy többségükben férfiak, a bántalmazottak pedig nők. Jelzik, hogy a partnerkapcsolati erőszak a nők szélesebb társadalomban tapasztalható hátrányos helyzetének leképeződése a partnerkapcsolatokon belül. Így olyan beavatkozások irányába mutatnak, amelyek középpontjában a bántalmazott nők védelme, önértékesítési képességeik erősítése és a bántalmazó férfiak felelősségre vonása áll.

Jegyzetek

¹ Bodzsár Borbála (2005) NANE Egyesület, személyes közlés.

² Moffitt, T. E., Caspi, A., (1999) Findings About Partner Violence from the Dunedin Multidisciplinary Health and Development Study.

³ Gadd D., Farrall, S., Dallimore, D. és Lombard, N. (2002) Domestic Abuse against Men in Scotland. Scottish Executive Central Research Unit.

⁴ DeKeseredy, W.S. és Schwartz, D.M. (1998) Measuring the Extent of Woman

Abuse in Intimate Heterosexual Relationships: A Critique of the Conflict Tactics Scales. National Electronic Network on Violence Against Women.

⁵ Steinmetz, S.K. (1977) *The cycle of violence: Assertive, abusive and aggressive family interaction*. Praeger Press, New York; idézi: Kelly, L. (é.n.) Disabusing the definition of domestic violence: How women batter men and the role of the feminist state, kiadatlan értekezés.

⁶ DeKeseredy, W.S., Saunders, D.G., Schwartz, M.D., és Alvi, S. (1997). The meanings and motives for women's use of violence in Canadian college dating relationships: Results from a national survey. *Sociological Spectrum*, 17, 199-222; Ellis, D., és Stuckless, N. (1996) *Mediating and negotiating marital conflicts*. Thousand Oaks, CA: Sage. Idézi mindkettőt: DeKeseredy és Schwartz (1998)

⁷ Straus, M. A., Hamby, S. L., Boney-McCoy, S., Sugarman, D. B. (1996) The Revised Conflict Tactics Scales: Development and Preliminary Psychometric Data. *Journal of Family Issues*. Vol. 17 No. 3. 283-316.

⁸ Gelles R. J. (é.n.) Not an Even Playing Field, Safety Zone, <http://thesafety-zone.org/everyone/gelles.html>, letöltve: 2005-09-27 14:35

⁹ Tóth Olga (1999): Erőszak a családban. *TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok* 12. Budapest: TÁRKI.

¹⁰ Bureau of Justice Statistics, Violence Against Women: A National Crime Victimization Survey Report, 1994.

¹¹ Mrozik, A. (2005) Domestic Violence in Poland: The Newest Statistics. <http://www.stopvaw.org/1Jul20052.html>, letöltve: 2005.11.16. 12:29

¹² Olearnikova, J (2005) Silent Witnesses in Slovakia for the First Time, <http://www.stopvaw.org/30Nov20046.html>, letöltve: 2005.11.16. 13:14

¹³ Gyilkos családtagok: A családon belüli emberölések kétharmadának áldozata férfi. Letöltve: <http://www.online.rtlklub.hu/hirek/hazank/?id=0511210915>; 2005.11.11. 11:26.

¹⁴ Tamási Erzsébet (2005) *Bűnös áldozatok. A családon belüli erőszak férfi szereplői*. BM Kiadó, Budapest.

¹⁵ U. o.

¹⁶ A biztonság megteremtésének elsődlegességéről lásd: Szil P. (2005) *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? I. A családon belüli erőszak: a férfiak felelőssége*. Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest.

Férfiszerep, apaszerep – a hatalomtól a gondoskodásig*

Szil Péter

Az utóbbi harminc-egynéhány évben szakmailag és személyesen is sokat gondolkodtam a címben megnevezett fogalmakon és lehetséges összefüggéseiken. Apja vagyok két lánynak és egy fiúnak (felnőtt mind) és nagyapja két lány és egy fiú unokának. Életem során a férfilét és az apalét értelmezéseinek különböző szakaszain mentem keresztül. Lehetőségem volt arra is, hogy sok férfit meghallgassak, akik férficsoportokban vagy pszichoterápiás praxisomban osztották meg velem tapasztalataikat. Mindeközben a krízishelyzetben lévő embereket és családokat támogató munkám nagy része a gyerekként elszenvedett bántalmazások okozta sérülések körül forgott. Elkötelezettségem a bántalmazások megszüntetése mellett további indítéka volt a kutatásnak, amelynek eredményeit megpróbálom itt átadni az olvasóknak.

Gondolatok és a gyakorlat

Írásommal minél több férfi olvasóhoz szeretnék eljutni azzal a céllal, hogy mindennapi életükben változásokat idézzek elő. Ez a szándék egy ellentmondást foglal magába, legalábbis látszólag. Egy írás, értelemszerűen, a gondolatok (szerző általi) tisztázására szolgál, kívánt hatása pedig a dolgok (olvasó általi) újragondolása szokott lenni. Következésképpen a gondolatok

* Az alábbi előadás 1997 óta több helyütt és több változatban is elhangzott és megjelent. Az itt közölt írás a *The Rhetoric(s) of Masculinity* című nemzetközi konferencián (Universidad de Sevilla, 2000. március) elhangzott szöveg (fordította Hajdu Bianka) bővített változata.

átültetése a gyakorlatba a szerző hatáskörén kívül szokott maradni, hacsak a szóban forgó írás nem egy használati útmutató. Természetesen megírhattam volna a „Hogyan váljunk gondoskodó és egyenlőségpárti apává tizenkét lépésben” című opus-t. Majd máskor, ha egyáltalán. Egyelőre maradok a fogalmak újragondolásánál, de oly módon, hogy ez az alkalmazásuk mindennapi gyakorlatának újraalkotására is ösztönözzön.

A fogalmak definíciók arra, hogy mi micsoda, kik vagyunk, mit és hogyan kell tennünk. Sokszor nem válnak tudatos gondolatná, de ettől még meghatározzák életmódunkat és cselekvéseinket. Fogalmaink nagy részét soha nem kérdőjelezzük meg, mert úgy tesszük a dolgokat, ahogy azokat tenni szokás – és következképpen kell. Ezt nevezzük tradíciónak.

Ugyanakkor új gondolatok új folyamatok motorjai lehetnek és fordítva. Új társadalmi gyakorlatok és szerződések kétségtelesenül termékeny talajt hoznak létre az új fogalmak kifejlődéséhez és régi, addig mélyen gyökerező gondolatok eltűnéséhez. Ezt nevezzük (de csak utólag) történelmi változásnak.

A tradíció olyan, mint egy láthatatlan tintával írt forgatókönyv, amelyet a szereplők szóról szóra követnek, bár nem biztos, hogy egyáltalán tudatában vannak e forgatókönyv létezésének. A változás a színházi próbákon lejátszódó folyamathoz hasonlítható, ahol a szereplők addig tanulják új szerepeiket, amíg azonosulni tudnak velük. Hogy biztosabban mozoghasunk a hagyománynak és a változásnak ezen az ingatag terepén, láthatóvá kell tenni a láthatatlan tintát. Csak így tudunk dönteni afelől, hogy követjük-e a ránk kiosztott szerepet vagy újra akarjuk-e írni a történetet.

Ennek az írásnak egyik elsődleges szándéka azoknak a képeknek a bemutatása, amelyekből e szerepek táplálkoznak. „Képek” alatt nem csak vizuális ábrázolások értendők, hanem bármely terméke a képzeteknek – annak a képességnek, amely olyannyira emberré tesz bennünket. Egy részüket belénk nevelték, más részüket magunk teremtettük, de mindig már létező ábrázolások alapján: modellekből, amelyeket a növekedésünk során kaptunk, ősi legendákból és a modern médiából. Ezek összessége alkotja az apaszereppel kapcsolatos egyéni és kollektív mitológiát.

A „mitológia” szónak, csakúgy, mint a „férfiszerepnek”, több olvasata van. A „mítosz” egyrészt „allegória”, „legenda” vagy „fabula”, másrészt „tradíció”, és végül „hazugság”, „becsapás” vagy „fikció”. A terület talán leghíresebb szakértője, Joseph Campbell szerint „a mitológia az a zene, amelyre mindannyian táncolunk, bár nem mindig ismerjük a dallamot”. A mítoszokat sokszor megváltoztathatatlan örökségként kezelik. Én abból indulok ki, hogy választásunk van a mítoszok különféle értelmezései között. Ily módon képzeletünk nem kell, hogy örökölt ábrázolások pusztá reprodukciója legyen, hanem lehet alkotó erő, amely akár a társadalmi valóság megváltoztatására is képes.

Miben áll ez a társadalmi valóság? Íme néhány hír, amely tükrözi a férfiak többségének az apaszereppel kapcsolatos fogalmait: „Száz spanyol családból csak nyolcban vesz részt a férfi is a házimunkában”; „Egy bíró úgy gondolja, hogy a szülőknek joguk van megpofozni gyerekeiket”; „Spanyolországban 1,4 millió gyereket bántalmaznak a szülei.”

Egy elméleti és történelmi keret

A gyerekbántalmazás a patriarchátusnak, mint társadalmi rendnek és alapkultúrának az egyik legmélyebben gyökerező öröksége. Konkrét és egyben drámai megnyilvánulása annak, hogy a kultúránkban uralkodó apaszerep a személyes és társadalmi kapcsolatok patriarchális és szexista felfogásának terméke. Az így módon létrejött „hagyományos” apafigura alapértékei a patriarchális társadalom hatalmi viszonyai folytán az egész kultúra úgynevezett pedagógiai értékeivé váltak. Ezek az értékek a „törvény”, a „tekintély” és a „távolság” – fizikai jelenlét mellett is –, nem pedig a gondoskodás. A gyerekbántalmazás tehát történelmi termék, amelyet az apaszerep különböző aspektusainak egymást felerősítő együttes hatása eredményezett.

Az apaszerep a patriarchátus kialakulása során két tényezőtől tevődött össze: egyrészt az azokból az értékekből, amelyek a férfiak *társadalmi* nemi identitásából (tehát a biológiai nemhez kötött társadalmi szerepből) vezetédked le, másrészt a férfiaknak a társadalmi munkamegosztásban betöltött pozíciójából. Ilyen módon a *biológiai* nemi identitásból fakadó apafunkció (tehát a megtermékenyítésre való képesség) elvált a társadalmi nemi identitástól. A nők esetében a megtermékenyülésre való reprodukív képesség és a társadalmi szerep egyforma súllyal esik latba a nőiesség meghatározásakor.

* Patricia Evans: *Szavakkal verve* (Háttér Kiadó – Nane Egyesület, Budapest, 2004)

** Lásd Michael Kaufman *A fér-fierőszak 7 pontja* című tanulmányát ugyanabban a kötetben.

Az apaság funkciója a patriarchális rend kialakulása során azonosult a mások felett uralkodás hatalmával.* Ez, együtt az erőszakkal (amely a férfiszerep egyik alkotó eleme**), megvetette az alapját annak, hogy az apa-gyerek kapcsolatot egymással

szembenálló fogalmak (hatalom/alárendeltség, korlátok/beszűkülés, büntetés/engedelmesség) és ne egymást kiegészítő fogalmak (törekenység/védelem, függőség/gondoskodás, növekedés/támogatás) határozzák meg.

A patriarchális társadalmi munkamegosztásban az utódok (és más függő személyek) gondozása a nők feladata. A szexista értékskálán a „női” szinonimájává vált a „megvetendőnek”, az „alsóbbrendűnek” és a „méltóságon alulinak” (minden esetben a férfiak nézőpontja szerint). Következésképp a személyekről és a tárgyakról való gondoskodás a férfiassággal ellentétes, sőt azal összeegyeztethetetlen tevékenységgé vált.

A patriarchális gazdasági és társadalmi rendben a férfiközpon-tú megközelítés a társadalom és a kultúra domináns működési és gondolkodási módjává nőtte ki magát. Ily módon a férfi-szempon-tok az általános emberi értékek és gyakorlatok úgynevezett semleges és egyúttal megkérdőjelezhetetlen megtestesü-léseivé váltak. A semlegesség látszata révén láthatatlanná válik az, hogy férfiak tették (és teszik) – mégpedig erővel – saját szempon-tjaikat a társadalmi együttélés kereteivé. Az anya figu-rája, látszólag az egekbe emelve, valójában végtelenül sérült a patriarchátusban. Az anya szerepe az, hogy az apának neveljen gyerekeket. Nem ő határozza meg saját szerepét, a férfiak azok, akik megmondják, milyennek kell lennie és hogyan kell visel-kednie. A fent vázolt apaságmodell természetesen rányomja bé-lyegét arról való felfogásunkra is, mi is a gyermek, és miben áll a szülők, illetve minden felnőtt szerepe vele kapcsolatban. A gyerekek nevelésének e felfogása uralkodó pedagógiai doktrí-

nává vált, amely egyrészt a tradíció támogatásával, másrészt befolyásos, kulturális értékeket formáló intézmények (egyház, iskola, orvostudomány, pszichológia stb.) által megerősítve a társadalmi nemi szerepekre érzéketlen szemlélő számára elveszítette társadalmi nemi előjelét, és így az anyák is ezt gyakorolják. Sőt úgy tűnik, inkább ők, mint az apák, hiszen az anyáknak nemcsak a fogantatás, a kihordás és a szülés a feladatuk, hanem általában a gyerekkor végigkísérése egy bizonyos pontig. Így adja át egyik generáció a másiknak a gyerekkor brutalizációján alapuló kultúrát.*

* Alice Miller: *A tehetséges gyermek drámája és az igazi én felkutatása* (Osiris Kiadó, Budapest, 2002); *Kezdetben volt a nevelés* (Pont Kiadó, Budapest, 2002)

Az itt felvázolt elméleti és történelmi keret a kiindulópont, ahonnan meghívom az olvasót annak a tágas terepnek a felfedezésére, amely a férfiszerep és az apaszerep fogalmai – két, önmagában is igen széles terület – között található. Innen kezdve (hadd váljék ismerősebbé a terep!) kevesebb elméleti fejtegetést és több (rég és új) képet fogok használni. Azonban, mielőtt belépünk a felfedezendő terepre, érdemes tisztázni alapfogalmainkat.

Biológiai vagy társadalmi nem?

Miről beszélünk, amikor azt mondjuk „férfiasság”? A szótár szerint a „férfiasság” *‘a férfi jellegzetességeinek összessége’*. De melyek ezek a jellegzetességek? Egyértelmű, hogy mire gondolunk, amikor „férfit” mondunk? A mindennapokban valójában a „férfi” főnév két jelentését használjuk (és keverjük össze) folyamatosan.

Az egyik a szótár által is ismert, amely a „hímnemű személy” kifejezést az alábbi mondattal illusztrálja: *‘a férfi anatómiája különbözik a nőétől’*. Ugyanez tűnik ki a „hímnemű” melléknév definíciójából: *‘a megtermékenyítéshez szükséges szervekkel rendelkező egyed’*. Mindkét leírás alapján férfinak lenni annyit jelent,

mint férfi nemi szervekkel, férfi biológiai nemi identitással rendelkezni, ami nem változik meg a hormonokba és az anatómiába történő beavatkozás nélkül. Valaki férfinak születik és kész. Ez azonban nem visz bennünket közelebb ahhoz, hogy megtudjuk, mi is a férfiasság és hogyan kapcsolódik az apasághoz.

A másik jelentés már relevánsabb jelen cikk szempontjából. Ez akkor tűnik elő, amikor a rokon- és ellentétes értelmű szavakat vizsgáljuk. A „férfiasság” szinonimája a „bátorság, *erély, derekasság*” szavaknak, aki pedig „férfias”, az „bátor, *derék*”. Ez utóbbi két melléknév ugyanakkor rokona az „értékes, *hős, energikus, erős, szilárd, masszív, tüzes, kitartó, határozott, elszánt*” szavaknak. A „derekasság” ugyanakkor nemcsak az előzőleg említett bátor és derék ember jellemzőjeként használható, hanem az „integritás, *becsületesség, tisztesség és tiszteletreméltóság*” szavakkal is megegyező. Mindezzel szemben ott áll a „férfiasság” ellentétes értelmű párja, a „nőiesség”, amely nemcsak a „lágyság, *szelídség, kedvesség, kecsesség, finomság, gyengédség, félénkség*” szavak szinonimája, hanem azt is jellemezheti, aki „gyáva, *gyenge és kishitű*”.

Vagyis férfinak lenni olyan identitást is jelent, amely nem a biológiai különbségen alapszik, hanem a két nem közötti szerepmegosztáson és az ezekhez tartozó különböző értékeken. Ennek az identitásnak a jelölésére az utóbbi évtizedekben a *társadalmi nemi identitás (gender)* kifejezést kezdték el használni. Miben különbözik ez a biológiai nemtől, amellyel születünk? Mindkét nem esetében alkalmas a társadalmi és a biológiai nemi identitás közötti különbség kifejezésére az a mondat, amelyben Simone de Beauvoir a nők helyzetét fogalmazta meg a feminista elmélet kialakulásának kezdetén: „Nőnek nem születik az ember – megtanul az lenni.”

Az egyes nemekhez tartozó különböző szerepek közvetlen és közvetett tanulása – a szocializáció – a legkorábbi gyerekkortól kezdve folyik és életünk majdnem minden aspektusában megnyilvánul. Ebből az összetett folyamatból szeretném kiragadni azt a tényezőt, amely az apaszerep szempontjából valószínűleg a leginkább releváns. Annak a képességnek, hogy utódokat hozzunk a világra, logikusan gondolkozva együtt kellene járnia egy másik képességgel, amely ugyanakkor hagyományosan nem része a férfivilágnak: a személyekről és dolgokról való gondoskodás képességével. A kisfiúk és a kislányok játékaik közötti különbség, az otthonukban látott szerepminták, szokásos fiatalkori tevékenységeik, és később a munkaerőpiac elvárásai, mind egy húron pendülnek: a férfiatól azt várják, hogy építse nek és romboljanak, míg a nőktől, hogy gondoskodjanak mindarról, ami az élet e két pólusa, a kezdet és a vég között van. Ezt a különbséget létre kell hozni, nem születésünktől fogva vagyunk ilyenek. Az argentin karikaturista Quino,¹ a spanyol nyelvterületen közismert Mafalda és társai megalkotója, a következőképp illusztrálja ezt:

A karikatúrán Mafaldának torkán akad a szó, amikor közvetlen szembesül a házimunkából ki se látszó anya által megjelenített kötelességtudó női szereppel: „Anya, szerinted mi lesz a jövője ennek a mozgalomnak a nők felszabadítá...ööö. Tudod mit, hagyjuk a témát.”

A másik karikatúrán Mafalda barátjához, Manolitóhoz fordul: „Klassz kamion. A Jézuska hozta?” „Igen” – válaszol Manolito. „Ezt várja az ember Jézuskától” – állapítja meg Mafalda. „Igen. Milyen kár hogy **már** én is megtettem, amit egy fiútól várni lehet” – válaszol Manolito, miközben távozik a már törött játékkal.

Quino a szexizmusra irányítja figyelmünket, a nemi hovatartozáson alapuló előítéleteknek arra az egyvelegére, amelyen a nők hátrányos megkülönböztetése és a hatalomból való egyenlőtlen részesedése alapul, úgy a társadalom, mint a személyes kapcsolatok szintjén. De hogyan befolyásolja a szexizmus a két nem kapcsolatát azon a területen, ahol azt gondolnánk, hogy egynek kéne lenniük: az utódlásban.

Termékenység vagy termelékenység?

Biológiai lényként férfiak és nők élete ugyanazokra a ciklusokra oszlik. Először csecsemők vagyunk, aztán gyerekek, kamaszok, felnőttek, idősök, végül meghalunk. Ugyanez történik a szaporodással kapcsolatos életciklusokkal. Először nem tudunk szaporodni, majd tudunk, végül van egy harmadik szakasz (a nőknél korábban, mint a férfiaknál), amelyben újra terméketlenné válunk. Mégis, attól függően, hogy a biológiai nemet vagy a társadalmi nemi identitást nézzük-e, nagyon is más szerepet tölt be a szaporodási képesség egy nő és egy férfi életében.

A nők esetében nincs különbség a biológiai és a társadalmi nem között, ami ezeket a ciklusokat illeti. Egy nő esetében elengedő az önmegvalósításhoz, ha anyává válik. Ezáltal nem csak biológiai szerepét tölti be, hanem egyben „kiteljesedett” nőnek is érezheti magát a társadalomban is.

A férfiak esetében ez jól láthatóan nem így van. Társadalmi nemi szerepüket elfogadva, a férfiak életciklusai nem a termékenység, hanem a termelékenység körül forognak. Egy férfinak lehet akár húsz gyereke, elszórva az ország minden részében, emiatt legfeljebb megrögzött Don Juannak fogják tartani. Ahhoz, hogy „rendes és derék” férfiként ismerjék el, nem elegendő gyerekeket nemzenie és nevelnie, akkor sem, ha gondos apa. Az elismeréshez „a világban” (értsd: az otthonon kívül) kell teremtenie valamit, ott kell kalandokban részt vennie (hogy azok háborús vagy üzleti kalandok-e, az már mindegy).

Érdemes itt felhozni a férfiak felelősségét (vagy, pontosabban, a férfiak hírhedt felelőtlenségét) termékenységükért. A biológiai valóságban mindkét fél egyformán részese a szexuális aktusnak. Amikor a (lehetséges) apaság fogalma elválik ettől a

valóságtól és a patriarchális férfigszereppel egyesül, az így létrejövő ötvözet megfertőzi az együttélést, és egyenlőtlen viszonyokat, következtetésképp, rosszérzést teremt.

A termékenység helyett a termelékenységgel való azonosulás csak egyik része a patriarchális apaszerepnek. A másik az, amely a hatalmi hierarchiával való azonosulást (ami egyformán jelenti az alárendeltek felett való uralkodást és a fölérndelteknek való engedelmisséget) fölébe helyezi az utódok védelmének és a róluk való gondoskodásna.

Hatalom vagy gondoskodás?

Újra Quino² segít ennek illusztrálásában. Ezen a karikatúrán a szobrász így szól a megrendelt alkotással elégedetlen politikusokhoz: „De hiszen maguk kérték, hogy emeljem ki, hogy a tettek embere és példás családapa volt!”

A szigorú, bántalmazó apa képe szorosan kapcsolódik egy másik, mélyen bennünk gyökerező mítoszhoz: a férfi, mint harcos képéhez. A patriarchális nemi identitás ily módon is olyan apaképet teremt, amelyben az apa a gondoskodás helyett a hatalommal azonosul.

Ez szövi át a mindennapi nyelvet is, amikor azt mondjuk, hogy a gyerekek „nem hagynak minket békén”. Valójában nem

más ez, mint az áldozat hibáztatása. A gyerekek valójában békét akarnak, nem harcot. Ha mégis kénytelenek harcba bonyolódni, ezt csak azért teszik, hogy veleszületett elevenségük és intelligenciájuk segítségével védekezzenek a felnőttek támadásaival szemben. Ezek legszembetűnőbb módon azokban a hatalommal való – kisebb és nagyobb, fizikai és nem fizikai – visszaélésekben mutatkoznak meg, amelyeknek a gyerekek rendszeresen ki vannak téve. A gyerekek elleni háború lényege éppen az, hogy azokat a fogalmakat teszi a mindennapok alapjává, amelyek történelmileg a társadalom szervezésének „férfias” módját képviselik: termelés, ellenőrzés stb. Így aztán a gyerekek valódi szükségletei süket fülekre találnak, hiszen a társadalom szervezésének ilyenén módja megkérdőjelezhetetlen, időtlen és társadalmi nemhez immár nem kötődő értékek halmazává nőtte ki magát. Pont ezért van szükség arra, hogy láthatóvá tegyük e szemléletmód eredetét.

Az apaszerep és a hatalom összekapcsolódásának illusztrálását egy olyan művész, Francisco de Goya, egy alkotásával kezdem, akit a férfiértékekkel való szakítás előfutárának is tekintek. Az országát visszahódító VII. Ferdinánd felkérte Goyát, örökítse meg a spanyolok hőstetteit a Napóleon elleni háborúban. Goya meg is festi az „1808. május másodika” és „1808. május harmadika” című képeit, két egyetemes érvényű képet, amelyek azt mutatják: a háborúban nincsenek hősök, csak kegyetlenség és áldozatok.

Goya *Szturnusz felfalja fiát* című képe³ drámaian realista módon ábrázolja az apaságfogalmunkat uraló egyik legősibb mítoszt, a görög Kronosz (a római mitológiában Szturnusz) történetét. Mint minden mítosznak, ennek is több lehetséges értelme-

zése van, például az, hogy az idő, Kronosz, kegyelem nélkül mindent felfal.

Az én olvasatomban a kép a patriarchátus kialakulásának egy központi pontjára irányítja a figyelmet, ami nem más, mint az apák küzdelme a hatalomért. Azoké az apáké, akiknek – történelmi léptékben beszélve – csak nem sokkal korábban hozták tudtukra az anyák azt, amit ők az állatok házasítása és saját testük megfigyelése során felfedeztek a hím szerepéről a megtermékenyítésben. Ekkor az anyák még mindig próbálnak ellenállni az apák uralmi törekvéseinek és ezért gyerekeikkel szövetkeznek. De a fiúutódok, bár gyerek- és fiatalkorukban maguk is apjuk áldozatai voltak, felnőve férfi felmenőik nyomdokaiba lépnek.

Központi figuránk, Kronosz/Szturnusz saját apját kasztrálta annak idején, amikor Gaia (a Földanya, az Őskáoszból keletkezett első istenek között is az első) és Uránosz gyerekei fellázadtak apjuk ellen. Uránosz maga is Gaia gyereke, akit az egymaga hozott létre, apai közreműködés nélkül. Uránosz (az Ég) felnőve körülfogja saját anyját, aki több alkalommal egyesül vele. Fiú- és lánygyerekek egész sorozatát nemzik, köztük sok szörnyszülötettel. Uránosz pont ezért gyűlölte őket, és hatalmával visszaélve a Föld méhébe hajította, vagyis arra kényszerítette őket, hogy any-

juk zsigereiben tartózkodjanak. Gaia olyannak szerette a gyerekeit, amilyenek voltak és lázadásra bátorította őket.

Kronosz/Szturnusz ebben a lázadásban apja nemi szervének levágásával vezető szerepet töltött be (a fallosz birodalma ekkor még nem tudott felülkerekedni). Mégis, amikor apja helyére lép és megtudja, hogy a feleségével-testvérével, Hérával nemzett sok gyereke közül az egyik meg fogja fosztani hatalmától, inkább sorban megöli azokat, és nem is akárhogyan: kanibál módjára egyenként falja fel őket. Csak egy menekül meg, anyai csellel, mert az kicseréli őt egy kőre. Kronosz/Szturnusz, amilyen vak, nem tud megkülönböztetni egy gyereket egy kőtől. (A távollévő apa tipikus esete, aki hatalmi dolgaival van elfoglalva a világban és kapcsolata gyerekeivel arra korlátozódik, hogy néha megnézi őket – vagy még ezt sem – de még véletlenül sem érinti meg, simogatja, fogja karjába őket?).

Ebből a túlélő fiúból lesz Zeusz/Jupiter, aki bevégzi a patriarchátus intézményesítését. Felnőve megfosztja apját trónjától és főistenként az Olimposzra telepszik. A görög mitológia egészén keresztül, néha az Olimposzon, néha leereszkedve a halandók közé, sorban rabol el és erőszakol meg nőket (istennőket vagy nem), fiú- és lánygyerekeket hagy mindenfelé, így garantálja magának a későbbi szövetségeket. A mitológiában nyoma sincs annak, hogy bármelyikkel a legkisebb mértékben is foglalkozott volna, inkább saját kalandjai foglalták le. Mint Victoria Sau írja *Feminista ideológiai szótár* című könyvében: „felesége a legyőzött, uralom alá hajtott, a folyamatosan hűtlen és féltékeny férj által megcsalt anya; Zeusz pedig az igazi apa, aki a gyerekeket erőszak, megvesztegetés, rászedés és önkény révén nemzi. (...) Zeusszal megszilárdul az apák világa, az anyák

a hím produktum befogadására, «megfőzésére» és megszülésére kényszerített élő edényekként tengetik életüket, munkájuk gyümölcse a férfiaké lesz.”

(Zárójelben egy ugrás e mítosz egyik modern megjelenéséhez: a nők egyenlőségkövetelésével és a profeminista, antiszexista, egyenlőtlenségellenes férfikezdeményezésekkel szembeni reakció egyik formája napjainkban az a mozgalom, amely a „férfiak mozgalma az új férfiszerepért” nevet viseli. Hogy el tudjuk képzelni, mi az új ebben a férfiszerepben, érdemes rámutatni, hogy ez a mitikus-poétikus nyelvezetet alkalmazó irányzat a „zeuszi erő” visszanyeréséről beszél a férfiak számára.)

Ha tovább körvonalazzuk az apaszerep és a (saját vagy felsőbb) hatalom közötti tragikus társulást, egy kulturálisan hozzánk még közelebb álló példát találunk az Ószövetségben.⁴ Ábrahám egy felsőbb hatalom utasítására kész feláldozni fiát és végül egy angyalnak kell megmentenie a gyereket az apai megérzés vagy ösztön helyett.

Időben még közelebb hozzánk vannak olyan ábrázolások, amelyek nemcsak, hogy körülvesznek minket a mindennapokban, hanem kultúránknak egyenesen az alapját képezik.⁵ A képeknek, amelyek, úgymond, egy apát ábrázolnak, aki az emberiségért feláldozta a fiát, lehet másik olvasata is (és remélem senkit nem sérték

meg vallásosságában): egy felnőtt férfi, egy a világban megvalósítandó projekt kedvéért, feláldozza saját fiát, anélkül, hogy ezt megbeszélne az anyával, bár aztán ez utóbbinak kell a „fájdalom anyjaként” sírnia, megtöröl-
nie fia sebeit, levennie őt a keresztről és három napig várnia, hogy feltámad-e. Mind-
eközben Jézus kiáltása a kereszten (Apám, miért hagyta el?) válasz nélkül marad.

Nem annyira a vallásról magáról beszélek, hanem bizonyos ábrázolásokról, amelyek képzeletünk legmélyebb rétegeit alkotják. Ugyanebben a vallásban van egy másik, szintén nagyon ismert ábrázolás, amely lehetne a gondoskodó apa archetípusa.⁶

Józsefet, bár nem ő a biológiai apa, megéri a gyerekről való gondoskodás. Amikor a többi betlehemi férfihez hasonlóan megtudja, hogy Heródes minden elsőszülött fiút meg fog öletni, ő az egyetlen, aki azt mondja: „itt hagyom a munkámat, itt hagyok mindent, és elmegyünk, hogy megvédjük a gyereket”. Ezen a képen József, egy sok alázatot felmutató cselekedetben, éppen a hosszú utat teszi meg Máriával és a gyerekekkel, teljesítve küldetését mint védő és gondoskodó apa.

Érdekes módon van Isten-kultuszunk, Mária-kultuszunk, Jézus-kultuszunk, de nincsen József-kultuszunk. (Kivéve a József-napi „Apák napját”, amit inkább tekinthetünk a fogyasztás oltárán bemutatott imádatnak, mint közös útkeresésnek az apaszerep új fogalmai és gyakorlata felé.)

Hol vannak azok a képek, amelyek szerint egy apa tud gondoskodni és táplálni? A gondoskodást és a táplálást miért az anyával és sosem az apával azonosítjuk? Miért esik nehezünkre ilyen tulajdonságokkal rendelkező férfiakat elképzelni? Hogy, ha csak részlegesen is, de választ kaphassunk ezekre a kérdésekre, először elemeznünk kell a férfiasság és a nőiesség vizuális kódjait. Ezeknek a kódoknak a megismerésére semmi sem alkalmas olyan kiválóan, mint az a képi világ, amely már jó ideje létrejött napjaink mitológiájában, a reklámban.

Férfias és nőies

A reklám képi világa mélységesen szexista. Az előzőekben már szó volt róla, hogy a szexizmus az egyik vagy másik nemhez kapcsolódó előítéletek összessége, amely alapja a nők hátrányos megkülönböztetésének és a hatalomból való egyenlőtlen részesedésének, úgy a társadalom, mint a személyes kapcsolatok szintjén. A reklám vizuális kódrendszerében maszkulin, aki kifelé néz a képből, akinek szemkontaktusa van veled, a kép szemlélőjével, feminin pedig, akinek a tekintete egy, a képen belüli pontra irányul. Ezeket a kódokat folyamatosan használják, mint például abban a kétrészes mobiltelefonos reklámkampanyban, amely itt következik.⁷

A szöveg elolvasása előtt (ami szintén sokatmondó) érdemes a képek közötti különbségeket megfigyelni. A nő attól nő, hogy

befelé néz, a bensővel teremt kapcsolatot. A férfi kifelé néz, valami külső dologgal van kapcsolata. Ezek az igen erőteljes kódok önmagukban hordoznak információt arról, hogy mi a férfias és mi a nőies, mégpedig nem biológiai értelemben, ha-

nem szerepként, társadalmi nemként. A szöveg csupán a képek üzenetének alátámasztására szolgál.

A nőnél a következő: „Mennyibe kerül igent mondanod?” és „Csak X cégnél kerül sokkal kevesebbe elmondanod, amit érzel.” Vagyis: egy nő annyira el van foglalva azzal, hogy mit is érez, hogy nehezebb esik elmondania azt. Mivel mások akaratának tárgya és nem saját életének alanya, az egyetlen, amit mondanania kell, egy „igen”.

Ugyanakkor a férfiaknak ezzel a szöveggel adják el a telefont: „A fiam születésekor éppen dolgoztam. De hallottam sírni.”

Ez a két plakát egyrészt arcátlanul megerősíti a régi és elnyomó szerepmegosztásokat a nemek között. Másrészt feltűnő megjelenítése annak az ellentámadásnak, amely az ellen a kevéssé eredmény ellen folyik, amit sikerült elérni a karriernek és a gyerekeknévelésnek a nemek közötti egyenlőséget figyelembe vevő összeegyeztetése, illetve a háztartási teendők igazságosabb megosztása terén.

Az utóbbi évtizedekben Spanyolországban is egyre többen követelték az apák jogát arra, hogy jelen lehessenek gyerekük születésénél. Most, a mobiltelefonnal azt akarják újra eladni nekünk, hogy a férfi egyetlen dolga, hogy dolgozzon. Ez lenne az igazság egy másik modern mítosz mögött, miszerint azért van szükségünk ezekre a készülékekre, mert közelebb hozzák egymáshoz az embereket? És mellesleg, az erőszakmentesebb szülés felé tett sok előrelépés után, újra el akarják adni nekünk a téves mítoszt, miszerint a csecsemőnek sírnia kell, amikor megszületik, mintha ennek az oka nem a plakáton is ábrázolt szülés erőszakos elemei lennének: a szülő nő kórházban, passzív testhelyzetben, az apa és más ismerősök testi és lelki támasza nélkül, steril maszkot viselő idegenekkel körülvéve. Az erős fények és zajok mellé, amelyek a közvetlenül az anyaméhből érkező újszülöttet várják, most még a mobiltelefon zaja is hozzáadódik? (Nem csupán meggyőződésekről és elméletekről beszélek. Abban a kiváltságban volt részem, hogy jelen lehettem saját fiam és lányom, és több másik gyerek otthoni születésénél. Meggyőződhettem róla, hogy az újszülötteknek semmi okuk nem volt sírással „üdvözölni” a világot. Ezeknek a csecsemőknek, amellet, hogy a lehető legkevesebb erőszakot magában rejtő környezetben születtek, első kontaktusuk a világgal szüleik testelege volt.)

Ugyanezeket a kódokat használhatjuk persze akkor is, ha egy tápláló tulajdonságokkal rendelkező férfit akarunk ábrázolni.

Érdemes megfigyelni e kép felépítését.⁸ Ha a befelé (az otthonba, önmagába, a mindennapi életbe) irányuló tekintet „feminin”, itt van előttünk egy férfi, akit az érdekel, ami a képen belül van: az unokája, egy gyerek. Nagyon biztató látni, hogy

mindig is megvolt a lehetősége annak, hogy egy férfi ilyen módon nézzon egy gyerek szemébe.

Örömmel töltene el, ha ezt a tekintetet sokkal több férfi arcán fedezhetném fel, és nem csak amikor a gyerekek alszanak, vagy amikor nagyon kicsik, vagy amikor az illető férfi már túl van életének „termelékeny” szakaszán és nagyapa lett. Az ilyen képek alapját képezhetnék egy másfajta elképzelésnek arról, mit jelent férfinak és apának lenni.

Az új apa?

De láthatóan más érdekek mozgatják itt a dolgokat. Íme egy mai kép, amelyen a férfi befelé néz – és érdemes jól megnézni, mit is sugalmaznak nekünk a kép alkotói.⁹

A Canon cég reklámjában a felirat is lényeges: „Amióta GP215-ösünk van az irodában, sokkal hamarabb hazaérek, mint a feleségem.” A reklám egyértelműen a férfiakat célozza meg. Nem magyarázzák meg, mi a GP215, feltételezik, hogy bármelyik férfi

tudja. Ugyanakkor a férfi nem tud különbséget tenni a gyermek szája és feneke között, és a cumisüveget sem tudja a megfelelő helyre irányítani. (Vajon a híres férfiúi céllovó képesség csak vadászatkor működik, háziasabb hóstettek esetében, mint a gyermek táplálása vagy a vizezés, már nem – legalábbis addig nem, amíg nők takarítják a WC-ket?)

Ismét lelepleződik az a hamis mítosz, miszerint a technológiai fejlődésnek köszönhetően több időnk marad emberi kapcsolatainkra. De ebben a reklámban ennél többről van szó. Az üzenet teljesen világosan a következő: „Ember, ha időt nyersz, mert egy gép megspórolja azt neked, legjobban ha betérsz a sarki sörfőzőbe, és fociról beszélsz a haverokkal, mert ha előbb érsz haza, mint az asszony, nézd, mit művelsz”. Ezen a módon megerősödik az a lealacsonyító kép, hogy a férfi nem képes gondoskodni másokról.

Am egy ilyen kép manapság már sok férfit is zavar, és hízelgőbb ábrázolásokat követelnek magukról a gondoskodás terén. És valóban, az utóbbi években megjelent a médiában egy jelenség, az *Új apa*. Az *Új, érzékeny férfi* és a *Családcentrikus férfi* e közelebbi rokona egy olyan férfi lenne, aki képes érzelmi kapcsolatot kialakítani gyerekeivel és foglalkozni velük. Az *Új apa* figurája egyes csúsztatással telepedett meg a médiadiskurzusban. A média ugyanis egyértelműnek állítja be, hogy a gyerekeket szeretni ugyanaz, mint foglalkozni velük és megosztani a nevelésükkel járó praktikus felelősséget. Márpedig a ragaszkodás nem eleendő próbája a gondoskodásra való rátermettségeknek, illetve, még ha rendelkezik is valaki ezzel a készséggel, attól még nem adott, hogy valóban foglalkozik is a gyerekekkel. Valójában sok esetben az új apák nem annyira a gyerekekért, hanem a gyere-

kekkel vannak. A gyereknevelésnek csak bizonyos elemeit tesszük magukévá, általában azokat, amelyek a legkellemesebbek. Ezek a részben túldimenzionált tevékenységek általában az érzelmekre koncentráló rituálék (jelenlét a szülésnél, pelenkázás, esti fürdetés, cumiztatás, közös játék lefekvés előtt, altatás).

Ugyanakkor nem csökkentik sem a nők szokásos túlterheltségét, sem a hagyományos egyenlőtlenséget a házimunkák elosztásában, mivel a mindennapi, legnagyobb megterhelést jelentő rutinfeladatok továbbra is a nőknél maradnak. Azoknak a spanyol családoknak a száma, amelyekben a férfi is részt vesz a házi teendőkben, nem több százból tíznél. Mellesleg nem ritka, hogy az új apai pozíció kéz a kézben jár a régi „nevelési szakértői” státus újrafelfedezésével, következésképp az anyai „tévedések” felfedezésével és szigorú kritikájával.

Általánosságban elmondható, hogy bár bizonyos férfiak vagy férfiak szűk csoportja esetében az új apaságmodell megközelítőleg a gyakorlatot tükrözi, az optimista retorikát nem annyira ezeknek az „új férfiakkak” az elterjedése, mint a társadalmi képzeletet megcélzó média- és reklámakciók sorozata hívta életre. Ezeknek az alapját ugyanakkor nem annyira a férfiak egyenlőség utáni vágya vagy egy valódi szociológiai változás adatai képezik, hanem a férfiak öndicsőítése, a nők vágyai, a patriarchátus „modernizálásának” stratégiái vagy a piac szükségletei. Íme egy reprezentatív példa az utóbbira.¹⁰

Első látásra azt gondolhatjuk, hogy ebben a cumisüvegreklámban az „új apa” gyengéd ábrázolásával van dolgunk. Valójában csalás és ámitás. Ahhoz, hogy erre – már a szöveg elolvasása előtt is – rájőjjünk, elegendő újra a képi kódokat megfigyelni.

Korábban elemeztem azokat a kódokat, amelyek használata révén a reklám lefekteti, hogy mi a nő és mi a férfi. Ez a reklám nemcsak ezeket a kódokat használja a maguk teljességében (bár látszólag ellentmondásosan), hanem továbbmegy és bevezeti a pornográfia képi kódjait.

Egy másik tanulmányban, amely a pornográfia jellemzőiről és hatásairól szól, terjedelmesen elemzem ezeket a kódokat és bemutatom a különbséget az erotikus művészet és a pornográfia között. Ennek az elemzésnek az alapgondolata az, hogy bár a pornográf képek erősen szexualizáltak (jobban mondva genitalizáltak), nem sok közük van a szexualitáshoz, mivel a pornográfia lényege nem egy téma vagy tartalom (ebben az esetben a szexualitás), hanem a szereplők viszonya egyrészt egymással, másrészt a nézőkkel. Az erotikus művészet saját, kölcsönös élményeikbe belemerült szereplőket ábrázol. A pornográfiában az élmény színlelt, de nem ez az elsődleges különbség. A lényegi különbség az, hogy a pornográfiában a valódi főszereplők nem az ábrázolt résztvevők, hanem a mindig láthatatlan közönség, aki nézi őket. Következésképp a lényegi kapcsolat nem az, ami az ábrázolt felek között jöhet létre, hanem amit a néző és a tárgyá változtatott szereplő vagy szereplők között akar kialakítani a pornográfia. Ez pedig ugyanaz a kapcsolat, amelyet a reklám akar létrehozni a vevő és az eladásra szánt tárgy között.

Érdeemes felidézni, hogy a *pornográfia* szó görög eredetű és anynyit jelent, mint „a prostituált (*porné*) leírása (*grafia*)” vagyis egy olyan személyé, akit eladásra szánt tárggyá változtattak. Ezért, amikor képeket jellemzünk, a pornografikus jelző minden effajta ábrázolást jelent, függetlenül attól, hogy hordoz-e szexuális tartalmat vagy nem.

A cumisüveg hirdetése pontosan a két – a szexista és a pornografikus – szemlélet metszőpontjában helyezkedik el. Azt mondtuk, hogy a reklámok képi nyelvében férfias, aki kifelé néz, akinek szemkontaktusa van a szemlélővel, aki a képet nézi, miközben nőies, aki a tekintetét egy képen belüli pontra szegezi. A hirdetés ezt a vizuális kódot paradox módon használja: valakit, akinek anatómiai jellemzői férfiasságot árulnak el biológiai neme szempontjából, nőiesként tár elénk, ami kulturálisan leosztott viselkedését és pozitúráját illeti. Ez a férfi-madonna a képen belülre szegezi tekintetét, egy gyerekre, aki rám néz, a cumisüveg jövőbeli vásárlójára. A gyerekek a pusztán testi kontaktuson kívül nincsen kapcsolata a férfival, aki a karjában tartja. A cél érdekében, amelyet a pornográfia képi nyelvét használó reklám elérni kíván, nincs is szükség arra, hogy több kapcsolatuk legyen, mivel a felnőtt szereplő valójában nem azért van a képen, mert köze van a gyerekekhez, hanem hogy eladja nekünk a terméket.

Ugyanennek a célnak az érdekében látták el a „Nuk-férfit” több más kiegészítő vizuális kóddal is, amelyek egyszerre sajátjai mind a reklám, mind a pornográfia képi nyelvezetének. (Egy olyan kultúrában, amelyben a nem kevésbé szexista, mint mindenható reklám a közteret is szexualizálta – jobban mondva pornografizálta –, valójában nehéz különbséget tenni a kettő kö-

zött). Így a mi férfi-madonnánk meztelen, ami két célt is szolgál. Egyrészt az eladásra szánt terméket a domináns kultúra által megkövetelt szépségideálhoz köti, ebben az esetben egy fitnesstermekben, sok óra alatt kimunkált izmos férfitesthez. Másrészt a két szereplő nemcsak meztelenül, hanem bármiféle környezet nélkül van ábrázolva. Ily módon semmiféle utalás nem zavarhatja meg az idealizálást, amely arra hivatott, hogy meggyőzőbbé tegye a hirdetést. A kép minden eleme valódi, ugyanakkor semmi sem igaz a képen.

A szöveg csak megerősíti a hazugságot: „Ők is tudnak szoptatni” és „Mert a Nuk az anyamell tökéletességét utánozza”. Valójában se a férfiak nem tudnak szoptatni, csak cumiztatni, se nem lehet utánozni műanyaggal a természetet, aminek a tökéletessége éppen abban rejlik, hogy nem műanyagból van és minden nőben más.

A hirdetés kifinomult módon egyszerre felel meg azon férfiak igényeinek, akik az új apák klubjába törekszenek, valamint az ipar azon igyekezetének, amely éppen ezt a törekvést kihasználva akarja eladni termékét. (Végülis az ipar biztosra megy. Ha az új apák klubja esetleg túlságosan szelektív is lenne ahhoz, hogy behozza a reklámkampány költségét, még mindig maradnak a nők, akiknek – hiszen amúgyis nekik jut az a feladat, hogy megvásárolják a cumisüveget – jólesik a gondolat, hogy egy szép napon megoszthatják legalább a gyereknevelés egy részét a férfiakkal.)

Minden nő, aki manapság belép a munkaerőpiacra és a közsférába, tudja, hogy ha ugyanazt a munkát végzi is el, mint férfi kollégái, valószínűleg kevesebb fizetéssel kell beérnie. Nagy többségük a közelébe sem jut a hírhedt üvegplafonnak, amely

megakadályozza a nők munkahelyi és közsférabeli szakmai felemelkedését. Jóval előtte érzékelik ugyanis női létüknek a „férfi univerzummal” való összeférhetetlenségét (például hány munkahelyet tettek alkalmassá arra, hogy megfeleljen a menst-ruáló nők igényeinek?). És mindnyájan tudják, hogy csak azért, mert „dolgozó nővé” váltak, még nem hagyhatják maguk mögött a hagyományos női feladatokat, mint a gyerekevelés és a házimunka.

Ezzel ellentétben a cumisüveg reklámja azt sugallja, hogy a férfiak bizony át tudnak lépni valójában áthatolhatatlan korláto-
kat férfi és nő között. Semmi mást nem kell tenniük ahhoz, hogy helyettesítsék a nőket, mint megvenni egy terméket és figyelni, hogy a megfelelő márkát válasszák. Az ép, férfias test ugyanakkor azt szimbolizálja, hogy ehhez nem kell lemondaniuk feltételezett férfiasságukról és következésképp azokról az előnyökről és kiváltságokról sem, amelyeket a férfinak születés magában rejt. Az egyetlen, ami megtörténhet, hogy maga a hirdetés egyfajta kényelmetlen érzést okoz a kollektív férfi pszichében azzal, hogy egy férfias férfit nőies pózban és viselkedéssel ábrázol. A hirdetés megalkotói ennek kompenzálásáról is gondoskodnak, amikor a jobb oldalon kiemelkedő képi fősze-
repben egy cumisüvegnek álcázott falloszt helyeznek el.

Nézzünk most egy másik képet ugyanazzal a motívummal: egy férfi és egy gyerek együtt.¹¹ Ez egy nem kereskedelmi reklám azzal a céllal, hogy előmozdítsa a munka és a magánélet egyenlőbb összeegyeztetését, arra bátorítva a férfiakat, hogy vegyék ki részüket a másokról való gondoskodásból. Korábban azt állítottam, hogy a cumisüveg reklámja nemcsak a férfiasságot és nőiességet meghatározó szexista reklámkódokat alkal-

mazza, hanem a hazug üzenet átadása érdekében a „pornográf tekintetet” is beveti. Ezzel ellentétben, ez a kép alkalmas lehetne az erotikus művészet kulcsainak bemutatására is.

Figyeljük meg először a különbséget az elsődleges kódot illetően, vagyis a szereplők viszonyát egyrészt egymással, másrészt a nézővel. Ezen a képen a szereplők kölcsönös, meghitt kapcsolatba merülnek, amelynek mi csupán szemtanúi vagyunk. Ami a kiegészítő kódokat illeti, itt mind a férfi, mind a gyerek mindennapi figurák, nem modellek, otthonosságot sugalló öltözetben és környezetben. Ugyanígy a reklám szövege („Egyenlőségben növekszenek”), egyszerűen a képen szereplő két ember kapcsolatát népszerűsítő kampány mottójának („Egyenlőségben növekszünk”) továbbgondolása. A szöveg aláhúzza a kép üzenetét: növekedni csak együtt lehet és az egyenlőség mindnyájunkat nagyobbá tesz. Most már csak az hiányzik, hogy megtegyük az utat, ami a ki-mondott szó és annak megvalósulása között található.

A patriarchátus disszidensei

Az írás kezdetén említettem az ellentmondást a gondolatok tisztázása melletti elkötelezettségem és abbéli vágyam között, hogy hatással legyenek ezek gyakorlati megvalósítására. Képeken

keresztül mutattam be régi és új mítoszokat, amelyek fenntartják a hatalommal és a patriarchális kiváltságokkal szövetkező apaszerepet. Abból indultam ki, hogy a mítoszok nem befejezettek, nem törvények, többféleképpen értelmezhetjük őket, sőt azt állítottam, hogy mai döntéseink pontosan ezektől a különböző értelmezésektől függenek. Mi következik mindebből, mit kell tennünk, hogy szakítsunk a tradícióval?

Nincsenek világos és könnyű receptek arra, hogy mit kell tennünk, de azt igenis tudhatjuk, hogy mi az, amit nem szabad folytatnunk, ha el akarjuk kerülni az igazságtalanságot. Más szavakkal: egy, az apaszerepben és a nőkkel való kapcsolatokban változásokat elérni akaró férfimozgalom résztvevőinek elsősorban saját, a patriarchális hagyomány révén a férfiakat megillető hatalmi és kontrolláló pozíciójukkal kell szembenézniük. A patriarchátus disszidenseinek szerepe jut nekünk, akkor is, ha ez kevésbé kellemes és öröndetes, mint „új, érzékeny férfinak” vagy „új apának” lenni, és akkor is ha ezzel kiváltságokat veszünk és bizonytalanságot nyerünk. Mert a szerepek kétségtelenül egyfajta biztonságot adnak. Tudjuk, hogy sok fiatal manapság is az eltúlzott nemi szerepeket választja, mert így véli megtalálni a biztonságot, amelyet az ad, ha már meghatározott szerepeket játszó csoporthoz tartozhat az ember, és nem saját magának kell választ keresnie az oly sok bizonytalanságot magában rejtő kérdésre: Ki vagyok én? Mi vagyok én?

Ezért két olyan képpel szeretném befejezni az írásomat, amelyek akár a bizonyosság és a kétség archetípusai is lehetnének, közvetlenül a témánkra alkalmazva.

Íme a bizonyosság képe.¹²

Itt aztán semmi helye sincs a kétségnek. Ez egy „igazi” férfi. Minden egyes részlet a hímre utal: a svájci sapka, a tekintet, a száj, a szájban a cigaretta, a bakancs, a ruha mintázata, a kartartás a feltűrt ingujjban. Gondolhatnánk, hogy mindez csak ártalmatlan díszlet, megkülönböztető szimbólumok sorozata, amellyel bizonyos férfiak kifejezik, ami összeköti őket (és ami végtére is arra korlátozódik, hogy ők nem nők). Ha valaki kételkedne abban, hogy a szimbólumok igenis a világban való cselekvés és a másokkal (a nőkkel) kialakított kapcsolatok módját jelzik, van itt még két elem, amelyek egyáltalán nem jelképesek. Az egyik a pornográf lap, amelyben tárgyá változtatott hús-vér nők láthatók. A másik a fallosz, amelynek ágyú mivolta és mérete jelképes, ugyanakkor pedig egyáltalán nem szimbólum, amennyiben fegyver, amely arra szolgál, hogy meghosszabbítsa és megsokszorozza ennek a fajta férfiszerepnek a romboló és megerősző hatalmát. Nem hiányzik semmi. Nincs tere a kételynek. A kép tűnhet undorítósnak, de koherens – és a koherencia biztonságot nyújt.

Befejezésképpen pedig íme a bizonytalanság képe.¹³

Ez a kép ugyanolyan valódi, mint a balkáni háború katonájáé, és egy hormonális rendellenességet illusztrál. De miért ne vegyük a megújulásra készítő zavar ábrázolásaként? Mi ez? Szakállas nő? Férfi, aki tényleg tud szoptatni? És mi vagyok én? Mi nem akarok többé lenni? Mi akarok lenni?

Itt szeretném abbahagyni ezt az írást. Nem befejezésképpen, hanem kiindulási pontként. Bárcsak még jobban összemosódnának bennünk a férfi és a női szerep határai!

A mítoszok nemcsak hogy nem véglegesek, hanem arra várnak, hogy megalkossuk őket, legalábbis a nem erőszakos, a gyerekeit nem felfaló, a gondoskodó férfi mítoszatát. Ennél jobb helyet keresve se tudnék találni Antonio Machado egyébként agyonidézett sorainak – feltéve, hogy tudjuk úgy olvasni őket, mintha először tennénk:

Vándor, nincsen út csupán mit
megtapodtak lépteink;
utat járva tör az ember,
semmi egyéb útja nincs.
Utat járva tör az ember,
S egyszer vissza is tekint:
Ott az ösvény, s már hiába
Járná, taposná megint.”*

^t Tímár György fordítása

Olvasmányok és köszönetnyilvánítás

Az összes olvasmány közül, amelyek harminc év alatt formáltak bennem az itt kifejtett gondolatokat, a lábjegyzetekben már említettekén kívül szeretném kiemelni Phillis Chesler *About Men* [Férfiakról] (Simon and Schuster, New York, 1978), illetve Victoria Sau *Diccionario ideológico feminista* [Feminista ideológiai szótár] (Icaria, Barcelona, 1990 vol. I., 2001 vol. II.) című könyvét.

Köszönet illeti még Vicente Barbát, Luis Boninót, Hajdu Biankát, Kuszing Gábort, José Ángel Lozoyát, Bippa Norberget, Carmina Pinteñót, Esther Reciót, Szil Lomit, Dyane Wan der Weydent és Wirth Juditot gondolataikért, megfogalmazásaikért és/vagy gyakorlati támogatásukért.

Képek listája

¹ Quino (Joaquín Salvador Lavado): *Todo Mafalda*, Lumen, Barcelona, 1992

² Quino (Joaquín Salvador Lavado): *Potentes, prepotentes e impotentes*, Lumen, Barcelona, 1989

³ Francisco de Goya (1746-1828): *Szaturnusz felfalja fiát*, Museo del Prado, Madrid

⁴ Ismeretlen: *Ábrahám feláldozza Izsákot*, padlómozaik egy VI. századi zsinagógában, Izrael

⁵ Ismeretlen: *Fenség*

⁶ Beato Angelico (1395-1455): *Menekülés Egyiptomba*, Museo di San Marco, Firenze

⁷ MoviLine reklám

⁸ Domenico del Ghirlandaio (1449-1494): *Nagypapa és unokája*, Musée du Louvre, Párizs

⁹ Canon reklám

¹⁰ Nuk reklám

¹¹ A spanyol Munkaügyi és Szociális Minisztérium kampányképe

¹² Miguel Berrocal fotója

¹³ José de Ribera (1591-1652): *A szakállas nő*, Museo Tavera, Toledo

Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt, Budapest
www.stop-ferfieroszak.hu
Habeas Corpus Munkacsoport
1364 Budapest Pf. 31.
Felelős kiadó: Spronz Júlia

Borító- és kiadványterv: Kiss Tibor Noé
Tördelés: Kiss Tibor Noé

Nyomás és kötés: G-Print Bt.
Felelős vezető: Wilpert Gábor